

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:40

SAYI:471

MART 2017

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>İstiklâl Marşı'nın TBMM Tarafından Kabûlü ve Anlamı</i>	1
Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....	1
<i>19. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kudüs Mutasarrıflığı</i>	3
Prof. Dr. Remzi KILIÇ.....	3
<i>Yolcuym Be Dostlar</i>	7
Muhsin BOZKURT.....	7
<i>Turnalar Semah Döner</i>	8
Dr. Halil ATILGAN.....	8
<i>Gönül Ehli Hâlden Anlar (Şiir)</i>	12
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	12
<i>Âşık Tarzı Şiirler de Yazan Bir Bilim Adamının Âşık Edebiyatı Üzerine Çalışmaları</i>	13
Yıldız EROL.....	13
<i>Dede Korkut Kitabı'nda Sosyal Hayat</i>	20
Nedim BAKIRCI.....	20
<i>Göreceksin (Şiir)</i>	24
Ahmet YALÇINKAYA.....	24
<i>Bataklığa Batmayın</i>	24
Asuman Soydan ATASAYAR.....	24
<i>Eli Şamil'den Çıldırlı Âşık İrfani'ye</i>	25
Yaşar KALAFAT.....	25
<i>Giderim (Şiir)</i>	26
Hasan TÜLKAY.....	26
<i>Sezai Karakoç Ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın Kar Şiirleri Üzerine Bir Mukayese Denemesi</i>	27
Fatma Şükran ELGEREN.....	27
<i>Berceste Mısralar</i>	33
M. Nihat MALKOÇ.....	33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 40 ★ SAYI: 471 ★ MART, 2017

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936, İstanbul) Anadolu bir annenin (Emine Şerife Hanım) ve Rumelili bir babasının (Temiz Tahir Efendi) oğludur ve Payitaht İstanbul'un en münevver muhiti Fatih'te 1873 yılında doğmuştur. Osmanlı Devleti'nin "en uzun asrı"dır, zevalden de öte, tam bir izmihlâl'e yüzyüze geldiği zamandır. Kendisinin "medeniyyet!" dediği sömürgeci "Batı'nın dört bir koldan saldırıya geçtiği, "aklını kullanmayanların üzerine Allah'ın pislik attığı", ümitsizliğin hâkim olduğu, zihinlerin bulandığı, "İslâmın ilerlemeye mâni olduğu" inancının revaçta olduğu, "müstağriplerin" yani "Batı'nın yeniçerileri"nin ihanet yarışına kalktıkları, ihanet ettikleri ölçüde alkışlandıkları bir dönemin çocuğu, delikanlısı ve yetişkinidir... Şark'ın muzdarip evlâdıdır. Merkez İslâm coğrafyasının halklarının, Batının bildiği, ama kendilerinin habersiz olduğu "zenginliklerin yoksul bekçileri" olduklarını fark edendir. Dûçar olduğumuz durumdan kurtulabilmenin çarelerini ve yöntemlerini de göstermiştir. Kendisinden bahseden, her eğilimden yazar çizerler, onun müstakimliğini, hasbiliğini, faziletini, cesaret ve bilgeliğini teslim etmişlerdir.

Osmanlı Devleti, XX. yüzyılın başında, hürriyet ve bağımsızlığını koruyabilmiş tek İslâm devletiydi. Türk Milleti, daha Selçuklular zamanında, Hristiyan Batı'nın hedefindeydi. 1097'de başlatılan ama sona erdirilmeyen "Haçlı seferleri"nin esas amacı, Müslüman Türk Milleti'ni tarihten silmekti. 1683'te Viyana'da boynumuza geçirilen "ölüm kemendi"ni çekme cesaretini Batılılar ancak Birinci Dünya Savaşı'nda buldular. 1914 yılı sonbaharında ve izleyen aylarda, Türk Milleti'ni esir etmek, Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve payitaht İstanbul'u ele geçirip, Ayasofya'nın alnına yeniden haçı rekzetmek için, Mısır'da toplananların içinde Siyonistler de dâhil, her milletten askerler vardı. Balkan savaşlarında "alnımıza sürülen namus lekesi"ni silmek için, bir vesile, bir fırsat olur diye,

nihâî bir silkenişle Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, hakikaten, dünyayı "iclâlîne hayran bırakan" bir savunmada bulundu. Çanakkale muharebeleri, sadece Türk Milleti'nin değil, dünya milletlerinin de hafızalarında silinmez izler bıraktı. Türklerin, "cenk meydanlarında kazandıklarını otel odalarında ve yemek masalarında yitirdikleri" söylene gelmiştir, ama şimdi mevzû o değildir.

1683'ten beri, birkaç istisnasıyla, devamlı kaybeden, bozgundan bozguna uğrayan ordularımız Kütü'l-âmâre'de, Bitlis'te, Çanakkale'de şerefli zaferler tattılar. "Emellerini müstevlilerin emelleriyle tevhid eden" dâhili ve hârici bedhahlara müdhiş darbeler indirdiler... "Batı'nın vahşi yüzünü" gördüler... Balkan savaşları sırasında şöyle diyordu Ziya Gökalp: "Vur eski kölesi vur, utandır onu; bırakma uyusun uyandır onu!" Türk Milleti "Harb-i Umûmi" de uyanmıştır... "Âsımın nesli diyordum ya nesilmiş gerçek; işte çiğnetmedi nâmûsunu çiğnetmeyecek"tir. "Efsûnkâr" Batı medeniyetinin "insani veçhesini" de hep sahalarda öğrendiler. Aklını kullananların, mânâ ve madde planında insanlığın nasıl efendisi olduklarını gördüler. "Savaşacak yiğitlerimiz oldukça HÜR-RİYET ve İSTİKLÂLDEN vazgeçilmeyeceği"ni bildiler. "KORKU" nun ecele bir yararı olmadığını anladılar.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Silah Bırakışması Türk Milleti'ne bir leke, ayıp idi. Bir gün ordumuz o lekeyi ateş ve kanla silecekti. Vatanda bir korkulu rüya içinde olduğumuz gerçekti, "Fakat bu çok sürmez, mutlaka şafak sökecekti". Bilinmeyen zamanlardan beri, yahut "ezelden beri" hür ve müstakil yaşamış olan Türk Milleti, kalbinde kendisini kıyama da'vet eden "eccadının sesiyle" irkilmiş, kendine gelmiş, "ba'sü ba'de'l-mevt"ini gerçekleştirerek yeniden dirilmiştir. "Millî Mücadele" işte budur ve İSTİKLÂL MARŞI, yeniden doğan Büyük Türk Milleti'nin asil ruhudur... Azmin, irâdenin, ahlak ve imânın, ilim ve irfânın yekpare

temsilcisi kabul ettiğimiz MEHMET ÂKİF ER-SOY da bu ruhun terennüm edicisidir. Onu, milletimizin sinesinde çıkmış, “vatanın hem yaşayan vârisi, hem de sahibi...”, hem bu toprakta, bizde kalan her yerde, hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde “bir teselli gibi görünen” “KAHRAMAN ORDUMUZA” hediye, milletimize emanet etmiştir.

İstiklâl Marşı yazılması için Maârif Vekâleti tarafından, 500 Lira-yı Osmânî ödüllü, bir yarışma düzenlenmiş, yarışmaya 724 şâir katılmıştır. 1915’te Gelibolu’ya, harc-ı râhsız gitmekten imtina edenler, 500 lira-yı Osmânîyi almak için şiirler yazdılar. Siparişe, para karşılığı ile, bir “millî marş”ın yazılamayacağını bilmiyorlardı. Onların hâlet-i rûhiyelerini biliyordu ki Maârif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk millî marşının, özgeciliğin timsâli, Burdur Meb’ûsu, Mehmet Âkif Bey tarafından yazılabileceğini söyleyecektir. 724 şiir incelenmiş, yedisi seçmeye uygun bulunmuş, sonuçta hiç birinin millî marş olmaya, Türk Milleti’nin bağımsızlık ve özgürlüğünü terennüm etmeye lâayık olamayacağına karar verilmiş, ödül konusuna canı çok sıkılan Mehmet Âkif Bey, Hamdullah Suphi Bey tarafından, ödül tutarının bir “hayır kurumuna” verilmesi üzerinde mutabakata varıldıktan sonra, marşı yazmaya iknâ edilmiş, Ankara’da ikâmet ettiği Tâceddin Velî Dergâhının soğuk sofasında, önce duvara, sonra kâğıda yazılmış, öyle inanıyorum ki, kalb gözü açık, velâyeti aşikâr Mehmet Âkif Bey’in Cenâb-ı Haktan aldığı ilhamla, 10 kıtalık, 41 mısralık âbide eser ortaya çıkmış, birkaç gün sonra, Ankara’da yayınına devam eden Sebîlür-reşâd’da yayınlanmıştır.

“İSTİKLÂL MARŞI”, yazıldığında ve yayınlandığında Ankara’da ve tedricen bütün vatan sathında büyük heyecana ve hüsn-i kabule sebep olmuş, milletimizin “titreyip kendisine gelmesinin” yolunu açmış, nihâyet 12 Mart 1921’de, 96 yıl önce “İrâde-i milliyemizin tecelli ve temerküz ettiği “Gazi mecliste (TBMM) Türk Milleti’nin “millî marşı” olarak kabul edilmiş, Maârif Vekili, ünlü hatip Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafın-

dan, Meclis kürsüsünden, üç defa, coşkuyla okunmuş, her def’asında, başta Meclis Başkanı Mustafa Kemâl Paşa olmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kahraman üyeleri tarafından ayakta, “hazır ol!” durumunda, hürmetle dinlenmiştir. İstiklâl Marşı’nın “Türkiye Cumhuriyeti ve Türk İnkılâp Tarihi” müfredatında, kabul edililişinin ve içeriğinin anlatılmasının, yer alması 1985’tedir.

YAZIMIZI, “üsvetün hasenetün” deyiminin bir açılımı ile tamamlamak istiyorum. Deyim, Kur’an-ı Kerîm’de, Ahzab Sûresi’nde, geçiyor. Mualim Nâci Efendi, bu deymi “kendisine uyulan, model alınan, bir topluluğun ulusu olan” diye karşılıyor [Lûgat-ı Nâci, s, 74]. Kur’an-ı Kerîm’de İslâm Peygamberi için kullanılan bu deyişi, İstiklâl Marşı’mızın şâiri Mehmet Âkif Ersoy için de kullanmakta bir sakınca görmüyorum. Anadolu ve Rumeli’nin muhassalası, sayısız erdemin sahibi, “Millî Mücadele”nin kalem kahramanı, 63 yıllık ömrüne ebediyyetimizi sığdırmış, Türk Milleti’nin ve İslâm Ümmeti’nin izzetini yerden kaldırmaya azmetmiş, “fakr û zaruret içinde yorgun ve bîtab düşmüş” milletimizin derdiyle dertlenmiş, sevinçle sevinmiş, azmin, imânın, irâdenin, cesaretin, alperenliğin ve bilgeliğin timsâli olmuş, “öz yurdunun garîb”i edilmiş, garîb ölmüş, lâkin Büyük Türk Milleti’nin kalbinde taht edinmiş, her zaman zikretmiş, evlâdına herhangi bir dünyalık bırakmamış, ama milletimize “Safâhat”ı, kahraman ordu-muza “İstiklâl Marşı”nı bırakmıştır.

Türk Milleti’nin çocuklarına: “Allah’a dayan, sa’ye sarıl, hikmete râm ol / Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol!” diye seslenen, söyledikleriyle de amel eden “örnek insan”, âbide şahsiyet, 27 Aralık 1936’da “bu dünyadan ikincisine intikâl eden”, İstanbul Edirnekapı Şehidliğinde tebcil ettikleriyle birlikte yatan millî şâirimiz, düşünürümüz, eslâfımızın büyüklerinden Mehmet Âkif Ersoy’a Allah’tan rahmet ve mağfîret diliyor, aziz ve kerim hatırası huzurunda saygıyla eğiliyorum. Unutmayalım, “geçmişini rahmetle ve hürmetle anmayanlar istikbâlde büyük adamlar yetiştiremeyeceklerdir”.

Kudüs Adı ve Kudüs Şehri Tarihi Coğrafyası:

Kudüs; Filistin bölgesinin ve adı olan mutasarrıflığın merkezi ve meşhur bir şehridir. Arapça'da Beyt-i Makdîs, eski adıyla İliyâ'dır. İbranice adı: Yerûselâm veya Urusalim'dir. Akdeniz'de iskelesi olan Yafa'nın 62 km doğusunda Lût Gölü sahilinin 38 km batısında dağlık ve yüksek bir yerdir¹.

Nebîler memleketi olan Beyti'l-Makdîs Davud (a.s.) ve Süleyman (a.s.) tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş bir şehirdir. Şehir olduğu yerden büyüyen genişlemiştir. Çok güzel yapıları vardır, tamamen sur ile çevrilidir².

Kudüs, Lut Gölünün bulunduğu çukur alanın batısında, Lut Gölüne 24 km, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu mesafe ile 52 km uzaklıkta olan, deniz seviyesinden 747 metre yüksekte kurulmuş bir şehirdir. Adı çok eski olan Kudüs MÖ XIX. ve XVIII. yüzyıla ait Mısır metinlerinde geçmektedir. MÖ XIV. yüzyılda Tell Amarna mektuplarında şehrin adı Urusalim, Geç Asur metinlerinde ise Ursalimmu, İbranice Masoretik metinde ise Yruşim ve Yerûşâlayim şeklindedir. Müslümanlar bu şehre çeşitli isimler vermişlerdir. Bereket ve mübarek olmak anlamında "Kuds" denilmiştir. Tevrat'ta ve Kur'an'da adı hiç geçmemektedir³.

Jeruzâlem, Yerûzâlem dahi denir. Önceleri Kudüs'ün mahalleleri birer sûr ile çevrili idi. Şehrin nüfusu MÖ 330'lu yıllarda, büyük İskender zamanında 120.000 kişi idi. Eski Kudüs'teki en önemli eserler Süleyman mâbedi, Siyon kalesi, Hz. Süleyman'ın sarayı, bunların hepsi Bâbil hücumlarında yakılmıştır, tekrar inşa olunmuştur. Bazı

tarihçiler Kudüs'ün eski Sâlem şehri mahallinde olduğunu ileri sürerler. Hz. Süleyman zamanında Kudüs, İsrail kavminin merkezi idi⁴.

Vaktiyle Siyon tepesinin üzerinde, "Şehr-i Dâvud" ve Mûryâ üzerinde Hz. Süleyman'ın yaptırdığı mâbed vardı. Kudüs-i Şerif'in etrafında aralıklı beden şeklinde yapılmış, kaleler ile sağlam ve süslü bir yüksek sur vardır. Kudüs zamanında bütün Yahudi krallarının hükümet merkezi iken, Süleyman (a.s.)'ın vefatı üzerine İsrailoğullarından on kabile halk ayrılarak, İsrail Devleti adında bir devlet kurdular. Kalan iki kabileye de Yahudi Devleti dediler⁵.

Mısır hükümdarı Sezâk Kudüs'ü istilâ etti. MÖ 606 yılından MÖ 587 yılına kadar Asur hükümdarı Nabûpulasar ve oğlu Kudüs'ü üç defa istilâ ederek, halkını esir edip, Bâbil, Irak vs. yerlere uzaklaştırıp, sürgün ettiler, şehri de tahrip eylediler. Fars hükümdarı Keyhusrev Bâbil'i fethettikten sonra tekrar MÖ 539'da Yahudileri avf ve Kudüs'e iade eyledi⁶.

Kudüs tekrar inşa ve imar olunarak, Büyük İskender idaresine geçti. Sonra Batlamûslara, sonra da Suriye'ye geçti. Suriyeli İpiyfân şehri tekrar yağma ettirdi ve Mescid-i Aksa'ya Jupiter'in heykelini yaptırdı. MÖ 170- MÖ 63'de şehir Romalı Pompe ve Karazûs tarafından yağma edildi ve Romalılara geçti⁷.

Yahudilerin 65 miladî yılında çıkardıkları ihtilal üzerine, Roma İmparatoru Neron oğlu Titus vasıtasıyla Kudüs'ü zapt etmiştir. Tekrar 135 yılında çıkan ihtilalden dolayı Roma'dan gelen askerler Yahudileri kılıçtan geçirip, bir daha Kudüs'te Ya-

1 Şemseddin Sami, **Kâmûs'l-Âlâm**, C. V, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889-1898, s. 3605.

2 Zekerıyya El-Kazvîni, **Âsârul- Bilâd ve Ahbârul- İbâd**, Sâdır Kitabevi, Beyrut, 1969, s. 159-160.

3 Ömer Faruk Harman, "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2002, s. 323-324.

4 Ali Cevâd, **Memâlik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, C. II, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1895, s. 585-588.

5 Ahmet Rifat, **Lügat-i Tarihiye ve Coğrafıye**, C. V, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1881-1882, s. 274.

6 Rifat, age., s. 274-275.

7 Cevâd, age., C. II, s. 588.

hudi bulunmasını yasakladılar¹. Yahudileri Kudüs ve havalisinden uzaklaştırdılar.

614 yılında Sasânîler (İranlılar) Kudüs'ü ele geçirdiler. 627 yılında Bizans İmparatoru Herakliyus Kudüs'ü işgal etmişti. Fakat daha sonra 638 yılında Hz. Ömer (r.a.) bazı şartlar ile burayı İslâm belde-lerine kattı².

Kudüs halkı şehri bizzat halifeye teslim etmek istedi. Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'nin daveti üzerine 638 yılı içerisinde Câbiye'den Kudüs'e gelerek şehri Patrik Sophronios'tan teslim aldı ve anlaşmayı imzaladı. Kudüs halkıyla yapılan bu anlaşma temelde cizye ve haraç karşılığında mal ve can güvenliğini, din ve ibadet hürriyetini öngörmektedir. Emevîler döneminde Muâviye b. Ebu Süfyan'ın devletin merkezini Şam'a nakletmesi Suriye bölgesi gibi, Kudüs'ünde önem kazanmasına sebep olmuştur. Emevîler devrinde Kudüs'te yapılan en önemli imar faaliyeti, Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahra'nın inşası olmuştur³.

Eski mâ'bed yerine Hz. Ömer tarafından Mescid-i Aksâ'nın mahalli ve mihrabı tayin buyruldu. Buraya bir mescit yapılmıştı. Daha sonra Emevî halifesi Abdulmelik b. Mervan (685-705) tarafından Mescid-i Aksa yapılmıştır. Haçlılar (1099-1169) şehre pek çok tahribat ve zarar vermişlerdir. Mescid-i Aksâ'yı kiliseye çevirmişler, Selahaddin Eyyubî 1187'de Kudüs'ü alarak Mescid-i Aksâ'yı tekrar camii yaptırmıştır⁴.

Fatımîler (969-1171), Eyyubîler, Suriye Selçukluları ve Memluklar (1249-1517) idaresinde kalan Kudüs 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlılara geçmiştir. Şehri çevreleyen suru Kanunî Sultan Süleyman 1534 yılında tekrar yeniden bina etmiştir⁵. Yine Kanunî Sultan Süleyman, Sahra Camii'nin duvarlarını, yeşil, sarı, mavi renkte çiniler ile kaplatmıştır. Duvarların alt kıs-

mına mermer koydurttu, pencerelere renkli camlar taktırdı⁶. Kanunî Sultan Süleyman, Kudüs şehrini ciddî manada tamir ve onarıma tabi tutmuştur.

XIX. yüzyılda Kudüs'ün nüfusuna dair Osmanlı kaynaklarına göre; 1849 yılında şehirde 6184 Müslüman, 3744 Hıristiyan ve 1790 Yahudi olmak üzere toplam 11.682 kişi yaşıyordu. 1850'den itibaren nüfusta giderek artış görüldü. 1870'de Kudüs'te toplam nüfus 20.000, 1880'de 30.000, 1890'da ise 40.000 seviyelerine ulaştı. Son yıllarda Yahudi nüfusu dışardan göçler ile artırılmıştır. 1900 yılında Kudüs'ün nüfusu 10.000 Müslüman, 10.000 Hristiyan ve 35.000 Yahudi olmak üzere toplam 55.000 kişi olmuştur⁷.

Osmanlı döneminde Kudüs'te tekstil ve boyacılık, dericilik, sabunculuk ve metal atölyeciliği dallarında sanayi üretimi dikkat çekmektedir. Kudüs, tarihinin hemen her döneminde imar ve inşaa faaliyetlerine sahne olmuştur. Özellikle Memluk ve Osmanlı dönemlerinde yapılan büyük binalar, Camiler, medreseler, tekkeler, zaviyeler, ribatlar ve hankahlar şehrin ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında ise tarihinin altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde Kubbetü's-Sahra'da gerçekleştirilen inşaa faaliyetlerinin dışında Kudüs surlarının yapımı (1536-1540), vakıflar ve günde yüzlerce fakiri doyuran Haseki Sultan İmarethânesi zikredilmelidir⁸.

Osmanlı İdaresinde Kudüs Mutasarrıflığı ve İdarî Yapısı:

Şam memleketinin güney kısmından ibaret müstakil bir mutasarrıflıktır. Batıda Akdeniz sahilinden, Ürdün (Şeria) ve Kızıldeniz'in uzantısında olup, kuzeydoğudan Beyrût Vilayeti ile güneyde ise Tîh (Sahrası) Çölü ve Mısır toprakları ile çevrilidir⁹. Kudüs önemi dolayısıyla 1882'de Suriye'den ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline getiril-

1 Rifat, age., C. V, s. 275.

2 Cevâd, age., C. II, s. 588-589; Rifat, age., C. V, s. 275.

3 Casim Avcı, "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2002, s. 327.

4 Sami, age., C. V, s. 3606.

5 Cevâd, age., C. II, s. 588-589.

6 F. Buhl, "Kudüs", **İslam Ansiklopedisi**, C. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1935, s. 962.

7 Kâmil Cemil El-Aselî, "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara, 2002, s. 337.

8 El-Aselî, a.g.md., C. 26, aynı yer.

9 Sami, a.g.e., C. V, s. 3606.

miştir¹.

Suriye Vilayetinden ayrılarak müstakil hâle gelen Kudüs Sancağı, Filistin diye bilinen bölgenin güney kısmında yer alır. Kudüs merkez sancağı 127 köyden oluşur. Yafa Kazası 58 köyden meydana gelir. Gazze Kazası 91 köyden oluşurken, Halilu'r-Rahman Kazası 52 köyden meydana gelirdi. Kudüs'ün ayrı sancak olduğu 1884 tarihli Salname'de: "Kudüs-i Şerif Sancağı müstakil olarak idare olunmaktadır" cümlesiyle açıklanmıştır². Kudüs Sancağı II. Abdulhamid devrinde müstakil mutasarrıflık hâline getirilmiştir.

Kudüs Sancağı; Kudüs, Yafa, Gazze, Halilu'r-Rahman isimleriyle 4 kaza, 428 köyden meydana gelir³.

Kudüs Mutasarrıflığında Bulunan Kazalar:

1. Kudüs Merkez Kazası:

Beyt-i Lahm: Beyt-i Makdis'e (Kudüs'e) yakın Hz. İsa (a.s) burada doğduğu için Hristiyanlarca çok önemlidir⁴.

2. Halilu'r-Rahman:

Hz. İbrahim'in kabri bulunan, güzel imar edilmiş, Beyt-i Makdis yakınlarında, tarihçe önemli olan bir yerdir. Kudüs'te kaza merkezidir⁵.

Hebron da denen bu kaza; Kudüs'ün güneyinde Gazze'nin doğusunda eski Filistin toprakları üzerindedir⁶.

Ürdün: Şam'ın batısında ve Gûtâ'nın kuzeyinde bir nahiyedir. Tabriyye ile Kudüs arasında bir kasabadır⁷.

3. Gazze Kazası:

1 Sebahattin Samur, **Suriye Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1840-1908)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1989, s. 23.

2 Samur, age., s. 24.

3 Sami, age., C. V, s. 3607; Cevâd, age., C. II, s. 591; Abdurrahman Şeref, **Coğrafya-yı Umûmî**, Karabet Matbaası, 3. Baskı, İstanbul, 1895, s. 191.

4 Kazvîni, age., s. 159; Şeref, age., s. 191; Cevâd, age., C. I, s. 219.

5 Kazvîni, age., s. 187; Şeref, age., s. 191.

6 Cevâd, age., C. I, s. 321.

7 Kazvîni, age., s. 141.

Şam ile Mısır arasında güzel bir şehirdir. Muaviye b. Ebî Süfyan tarafından fethedilmiştir⁸. Gazze'ye Azza da denir. Filistin'in güneybatısında önemli bir ticaret şehridir. Mısır ve Arabistan yollarının kavşağında sahile yakın bir yerdir. Ebu'l-Fida, burasını Küçük, hisarlı ve denizden kum tepeleri ile ayrılmış, meyve bahçeleri olan bir yer olarak tarif ederken, İbn Batutâ; bu müellifin aksine Gazze'yi; Sur'suz, nüfusu kalabalık, birçok camileri olan büyük bir şehir olarak tanıtmıştır⁹.

Filistin topraklarında, Kudüs'ten 90 km güneybatıda çok eski bir şehir olup, Hz. İbrahim'den önce var olduğu söylenen, şimdiki hâlde, kaza merkezi bir yerdir. Pek çok defa harap ve imar oldu. 71 köyü vardır¹⁰.

Gazze; Akdeniz'den 5 km içerde, 2 kum tepesi arasında çok eski bir yer olup, Filistin topraklarının beş büyük beldesinden biridir. 634 yılında Hz. Ömer halife iken, İslâm memleketlerine katılmıştır¹¹.

Gazze ve Remle; 1516 yılında Mısır Memluklarından Yavuz Sultan Selim tarafından kesin bir zaferle fethedilerek Osmanlı ülkelerine katılmıştı¹².

4. Yafa Kazası: Akka ve Filistin toprakları arasında Akdeniz sahilinde bir şehirdir¹³. Yafa, Kudüs'ten 55 km kuzeybatıda, Gazze ile Akka arasında, deniz kenarı çok eski bir yerdi. Yunan eserlerinde Bupa, Yafa adıyla geçer, 1 nahiyeye, 126 köyü vardır¹⁴.

Bu Yafa kasabası, Asya'nın en eski beldelerinden olup, tarihini Nuh Tûfânı öncesi bir zamana kadar götürenler vardır. İsrailoğulları bu şehir ile denize ulaşmış, şehir sonraları Romalılar tarafından yakılmıştır¹⁵. Mısırlıların ve Asurluların da zaptına

8 Yakut b. Abdullah El-Hamavî, **Mu'cemu'l-Buldân**, C. IV, Beyrut Kitabevi, 1957, s. 202; Kazvîni, age., s. 227.

9 F. Buhl, "Gazze", **İ.A.**, C. IV, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 760-161.

10 Sami, age., C. V, s. 3279.

11 Cevâd, age., C. II, s. 564; Rifat, age., C. V, s. 136.

12 İ. Hakkı Çuhadar, **Sucûdî'nin Selim-Namesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1988, s. 18-19.

13 Hamavî, age., C. V, s. 426.

14 Samur, age., C. VI, s. 4784.

15 Cevâd, age., C. I, s. 843.

maruz kalmış olan Yafa, 12. asırda Haçlılar tarafından tahribâta uğramıştır. Mısır Memluklarından 1516'da Osmanlılara geçen Yafa, 1799'da Fransız Napolyon tarafından zaptedilmişse de, 1838'de büyük bir deprem ile harap hale gelmiştir¹.

Yafa, Osmanlılar tarafından yine tamir görüp, bir kıyı şehri olarak, Kudüs'e bağlı bir kaza merkezi yapılmıştır.

Filistin Bölgesi:

Önceleri; Arz-ı Kenân, bazı Avrupa eserlerinde Arz-ı Mukaddes, İbranice adı ile; Erets Israel diye adlandırılan memleket olup, şimdi umumî olarak Filistin denilmektedir. Filistin adı tarihin ilk çağlarına kadar gider².

Önceleri Gazze ile Yafa arasında, Kenan diyarının güneyinde, Arz-ı Mukaddes'in batısında, sahil boyunca uzanan kısma ait olan Filistin adı, sonraları Şam kıtasının bütün güney kısmını içine alarak, Fenike'nin güney yarısını ve bütün Arz-ı Mukaddes'i ve Lût Gölü havzasını içine alan sahaya denilmiştir³.

Palestine de denen Filistin, önceleri İsrailoğulları'nın iskân ettikleri bir kısım arazi olup, bugün Kudüs-i Şerif Sancağı ile Beyrût ve Suriye vilayetlerinin birer kısmından ibarettir⁴.

Filistin'e Kudüs, Halilu'r-Rahman, Gazze, Nablus, Askalân, Havran dâhildir. Arabistan ile Suriye arasında bulunan Filistin bölgesini Romalılar; Celile, Sâmiriyye, Yahudiyye, İbraniyye adlarıyla dört kısımda isimlendirmişlerdir. Sonraları üçe taksim etmişlerdir. MÖ 1261 ve MÖ 1243 yılları arası 18 yıl Filistinliler, Yahudileri esaret zinciri içine aldılar. Sonraları, Hz. Davud (a.s.) Filistinlileri itaat altına aldı. Filistin bölgesi sonradan Persler, Selefkoslar, Romalılar gibi toplulukların idaresinde kalmıştı⁵.

Batı Şeria: Filistin'in Şeria nehri ile Lut Gölünün batısındaki Judea ve Samaria bölgelerini kaplayan ve bugün Batı dünyasında West Bank veya Cisjordanie adlarıyla tanınan kesimdir. Bölgenin tek coğrafi sınırı, bugünkü, Ürdün ile İsrail'i ayı-

ran Şeria nehri ve Lut gölünün batı kıyılarından ibarettir. Tulkarim, Nablus, Cenin, el-Halil (Hebron), Beytülahm, Ramallah ve Eriha bu bölgenin önemli şehirleridir. Batı Şeria, Flistinlilerin anavatan olarak kabul ettikleri yerdir⁶.

Hz. Ömer (r.a.) zamanında Şam toprakları ile Filistin bölgesi de fethedilerek bölgede ticaret artmıştır. Haçlıların zaptından 1186'da Selahaddin Eyyubî tarafından kurtarılmıştır. 1517 yılında Memluklu idaresinden Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır⁷.

Yavuz Sultan Selim'in 24 Ağustos 1516'da Mercidâbık zaferinden sonra Osmanlı hâkimiyetine giren Filistin, idarî bakımdan Şam'a bağlı; Kudüs, Gazze, Nablus sancaklarına ayrılmıştı. Daha sonra 1832'de Mısır valisi Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim Paşa, Filistin ve Suriye topraklarını tamamen işgal etmiştir. 1840'tan sonra Filistin'de yeniden kudretli bir şekilde Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Türkler memlekette mevkilerini kuvvetlendirmek üzere bir takım ıslahata giriştiler ve bir birine zıt din ve mezheplerin rekabeti karşısında mukaddes makamların idaresini maharet ve adaletle temin etmişlerdir⁸.

Filistin'e Osmanlılar zamanında Hafya'dan Kudüs'e kadar demiryolu yapılmıştır. Filistin'de 750 köy vardır. Kudüs, Habron, Remle, Gazze, Yafa, Hayfa, Akka, Safde, Nâsira, Cenin, Nablus, Salt vs. şehir ve kasabaların hepsi Filistin topraklarındadır⁹.

Filistin'de bir Yahudi vatanı te'sis ederek, dünyanın çeşitli yerlerinden ve özellikle Doğu Avrupa'dan Musevileri buraya yerleştirmek fikri daha XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştı. 1885'te Odesa'da kurulan Siyon Muhipleri Cemiyeti, Siyonizm hareketine bir başlangıç olmuştu. Fakat I. Dünya savaşından önce Museviler Filistin'de ancak küçük bir azlıktan ibaret idiler. XIX. Yüzyıl ortasında 12.000 (on iki bin) olarak tahmin edilen Musevilerin sayıları, 1882'de 35.000 (otuz beş bin)'i geçmiyordu. Fakat o tarih-

1 Rifat, age., C. VII, s. 195.

2 F. Buhl, "Filistin", İA, C. IV, s. 636.

3 Sami, age., C. V, s. 3421.

4 Cevâd, age., C. II, s. 569.

5 Rifat, age., C. V, s. 208-209; Cevâd, age., C. II, s. 569.

6 Fahir Armaoğlu, "Batı Şeria", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 143.

7 Sami, age., C. V, s. 3423.

8 Besim Darkot, "Filistin", **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 637.

9 Sami, age., C. V, s. 3424.

lerden itibaren Filistin'de modern ziraaat usullerini uygulayan Avrupa ve Amerika'daki sermaye sahiplerinden yardım gören Yahudi Kolonileri kurulmaya başlamıştı.

Birinci Dünya Savaşı başlarken Filistin'deki Yahudi sayısı 85.000 kadardı. I. Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında İngiliz Dışişleri Bakanı A. Balfour, kendi adını taşıyan meşhur deklarasyonu ile Filistin'de Yahudiler için "Millî bir Yurt" tesisini İngiltere adına taahhüt ve ilan etmiştir. Bundan sonra Filistin topraklarına devamlı Yahudi nüfusunun muhacerâtı ve iskânı sonucu, hızla artan Yahudiler, büyük mali yardımlar göyerek, araziye ve memleket ticaretini ele almışlardır¹. Filistin toprakları da Doğu Akdeniz'de insanlık tarihinin eski medeniyet merkezlerinden bir bölgedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Rifat; **Lügat-i Tarihiye ve Coğrafiye**, C. I-VII), Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1881-1882.
- Armaoğlu, Fahir; "Batı Şeria", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992.
- Avcı, Casim; "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2002.
- Cevâd, Ali; **Memâlik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, C. I-IV), Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1895, s. 585-588.
- Çuhadar, İ. Hakkı; **Sucûdî'nin Selim-Namesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1988.
- Darkot, Besim; "Filistin", **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- F. Buhl; "Filistin", **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul.
- _____, "Gazze", **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- _____, "Kudüs", **İslam Ansiklopedisi**, C. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1955.
- Harman, Ömer Faruk; "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, (C. 26), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2002.
- Kâmil Cemil El-Aselî; "Kudüs", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara, 2002, s. 337.
- Samur, Sebahattin; **Suriye Vilayetine İdari ve Sosyal Yapısı (1840-1908)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1989.
- Şemseddin Sami; **Kâmûs'l-Âlâm**, (C. I-VI), Mihran Matbaası, İstanbul, 1889-1898.
- Şeref, Abdurrahman; **Coğrafya-yı Umûmî**, Karabet Matbaası, 3. Baskı, İstanbul, 1895.
- Yakut b. Abdullah El-Hamavî; **Mu'cemu'l- Buldân**, (C. I-V), Beyrut Kitabevi, 1957.
- Zekeriyya El-Kazvîni; **Âsârul- Bilâd ve Ahbârul- İbâd**, Sâdır Kitabevi, Beyrut, 1969.

¹ Darkot, a.g.md., C. IV, s. 638.

YOLCUYUM BE DOSTLAR

Muhsin BOZKURT

Bitti ömür, kaldı geride
Ne bir kardeş, ne bir yoldaş
Kaldı ne içecek su, ne yiyecek aş, ne de dikili bir taş
El sallıyor, sizinle beraber Hancı
Yolcuyum dostlar, anlayın artık yolcu
Göründü artık seferin sonu
Kalmadı ömrün artık, elenecek unu
Kalmadı artık, konuşacak konu
Yolcuyum be dostlar, sormayın artık onu bunu
Un elendi, elek asıldı
Hatırlamıyorum artık, dünya nasıldı
Demiş ki dünya için bir eren:
"Câhiller için yemekle şehvet"
Aman Ya Rabbi, değilimdir inşallah ben
Böyle bir ehl-i gaffet
Demiş yine: "Âkiller için seyr-i bedayi"
Seyreder akılı olan, olanı biteni
Anarak, Ulu ve Yüce Yaratanı
Sadece bakani değil, görür ibret alanı
Fiilde fâili, nakışta nakkaşı, yapılanda yapanı
Görebilendir a dostlar, insanın akıllı olanı
Sen sen ol, zâhirde kalıp unutma bâtını
Cürufufla yetinip, unutma cevheri
Cevher saklı, cüruf görünen yeri
Ancak, böyle olunur insan eri
Bakma Ya Rab kusuruma
Anlayışlı olmaya çalıştım umûma
Olmamaya çalıştım âmâ
Seni andım her yerde, dâima
Yine de değil ne elim dolu, ne de yüzüm ak
Senin merhametindir Ya Rab, beni kurtaracak
Geldim huzuruna, lâkin yeterince dolu değil elim
Fakat Ey Rabbim! Hep sendin emelim
Koma beni toprağın bağrında, yalnız ve kimsesiz
Bırakma beni, kendi başıma sensiz
Bilirim, çoktur merhametin gazâbından
Senden sana sığınırım, dehşetli azâbından
Gazâbın, ümit kesenedir; olmadım ümitsiz asla
Bu yüzden, dolmadı gönlüm hiç yasla
Affet beni Allah'ım, çoktur günahım affet
Sonsuz merhametine, ebediyen gark et
Değil mi ki varsın, birsin sen; ne gam
Olamam gayrı, ne ümitsiz ne de nâşâd
Seni bilen, seni taniyan, seni seven
İstedığın gibi olan; olmaz mı âbâd
Hem de ne âbâd, ebediyen olur şâd
Ederler onu geridekiler, gıptayla yâd
Çünkü olmuştur yeri, sevdikleriyle ebediyen bünyâd
Çünkü bırakmıştır ardında hayırla anılacak güzel bir ad

Halk müziğimizde turna motifi çokça işlenen temalardandır. Özellikle Alevi ozanlarımız bu konuda hayli ileri gitmiş, turnayı görmese de türkülerinde, dizelerinde onu dile getirmişler. Hatta *Turnalar Ali'yi görmediniz mi?* diye serzenişte dahi bulunmuşlar. Turnanın Türklerde Gök Tanrı'yı temsil ettiğine inanılması işe daha da ciddi bir boyut kazandırmıştır. Bu inanç onun kutsal bir kuş olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bilinen ülkelerde özgürlüğü, barışı ve huzuru temsil etmiş olması turnayı kutsal bir kimliğe kavuşturmuş. Böyle bir kimliğe sahip olması sonucunda ülkemizde bir halk ozanımız mahlasını Şah Turna koymuş. Tüm tapşırımlarında da bu mahlası kullanmıştır.

Değişik ülke kültürlerinde karşımıza çıkan turna, kilim nakışlarında dahi kendisini göstermiş. Anadolu insanının dilinde, telinde, yağlığında, yazmasında çarlığında, çorabında, dokumasında turna motifi kullanılmış. Erzurum'da Turna Barıyla oyunlarımızda, turnalar semahıyla türkülerimizde varlığını hissettirmiştir. Semahların dışında halk musikimizde klasikleşmiş turnalı türküler de geçmişten günümüze varlığını koruyarak bizlere ulaşmışlar. Türk halk musikisi içinde önemli özellikler arz eden semahlar Anadolu'da Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yaygındır.

Tespitlerimize göre semah Türklerin ana yurtta uyguladığı şaman ayinlerinin Anadolu'daki uzantısıdır. Tanrı'ya ulaşmak için dönülen ilahi bir aşkın ifadesidir. Anadolu'daki Alevi Türkmenlerinde varlığını koruyan semah, geçmişte tüm Oğuz Türklerinde dönüliyordu. Bu gün Sünni olan Uygurlarda, Türkmenistan'da Tuva, Hakas, Horasan, Tacikistan, Kazakistan Türkmenlerinde ve şaman olan diğer Türk topluluklarında semah dönülmektedir.

Aleviler semahın kaynağının Kırklar Meclisi olduğuna inanır. *"İnanışa göre Hz. Muhammet miraç dönüşü Kırklar Meclisine uğrar. O sırada Selmani Farişi bir üzüm tanesi ile içeri girer Hz. Muhammet'e;*

'Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize paylaşır' der. Hz. Muhammet, Cebrail'in getirdiği tabakta üzüm tanesini ezer şerbet yapar. Bu şerbet, kırklardan birinin dudağına değince hepsi kendinden geçer; ayağa kalkar ya Allah diyerek semah dönmeye başlar. O gündür bu gündür erenler meclisinde semah dönülür." Dönülen semahlardan biri de turna semahıdır. Alevi Bektaşî kültüründe turna ve güvercin kutsaldır. Turna, Hz. Ali'yi temsil eder. Hacı Bektaş Veli güvercin, Ahmet Yesevi'nin de turna donunda görüldüğüne inanılır.

03 Ocak 2014 tarihinde Ayhan Aydın'ın Sn. İlhan Cem Ersevenle yaptığı bir söyleşide konuyla ilgili şöyle denilmektedir. *"Semahlar, her ne kadar çıkış kaynağı olarak Kırklar Meclisi olayında indirgense de aslında İslamlık önce, Orta Asya çoktanrılı inançlardan, gökbilimsel danslardan kalıntılar taşır. Semahta gezegenlerin, güneş çevresinde dönüşleri simgelenir ki, bu da çoktanrılı inanç sisteminden geldiğini gösterir. Alevi (öte yandan Tahtacılar) semahlarında Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli, bir ulu kişi ya da cem töreninde mürşit postunda oturan dede, güneşi temsil etmektedir. Diğer oyuncular ve anabacılar, yıldızları ve gezegenleri oluştururlar. Semah oyununda ellerin yukarı kalkması Gök-Tanrıya, yere doğru uzanması Yer-Tanrıya olan inancı ve tapınmayı anlatır. Ayakların yere vuruşuyla kötü ruhları kovmaktadır. Ellerin göğüste çapraz olarak birleşmesi tüm insanlığı kucaklamak ve sevgi dağıtmaktır. Alevi-Bektaşî düşünce geleneğinde, dolayısıyla semahlarda İslami motifler fazla yer almaz. Yalnızca Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hacı Bektaş Veli sevgisi, Ehlibeyt ve 12 imam kültürü, ulu sayılan kişilere saygı ve bağlılık aşırı biçimdedir. Dairesel dönüşlerde bir gülün biçimleriyle bir atın yürüyüşünü ya da turnanın uçuşunu, kanat süzüşünü görürüz. Alevi-Bektaşî inancında turna kutsaldır. Hz. Ali'nin sesi kabul edilir. At ise, Orta Asya'dan beri kutsal sayılan bir hayvan kültürüdür¹".*

¹<http://ayhanaydin.info/soylesiler/yazarlar/173-ilhan-cem-erseven>

Semahlar tek bölümlü olacağı gibi daha fazla bölümleri olanlar da vardır. Kaynaklarda Anadolu semahlarının en fazla üç bölümlü olduğu ifade ediliyor. Fakat bizim tespitlerimiz hiç de öyle değil. Şanlıurfa'nın Kısas beldesinden tespit ettiğimiz semah dört bölümlü. Nasıl öğle namazının farzı dört rekâtsa, Kısaslılar da semahın her bölümünü bir rekât olarak düşünüyor. Dört rekât farz namazının bir rekâtı eksik olursa ki o namaz olmaz. Kısaslılar için de semah aynıdır. Hele miraçlama ve tevhit bölümü olmayan semaha hiç itibar edilmez. Onlara göre miraçlama ve tevhit semahların en önemli bölümleridir. Buna göre Kısas Alevilerince semahların dört bölümlü olacağı konusuna bir açıklık getirilmiştir. Bu hüküm mantıken de doğrudur. Cemde semah on iki hizmet içinde önemli bir yer tutuyorsa, bunun da inanişâ göre dört ayrı bölümü, her bölümün de kendine özgü safhaları varsa ki öyle: O zaman bu safhaların ayrı ayrı yerine getirilmesi gerekir. Farzı dört rekât olan öğlen namazı nasıl iki rekât kılınmazsa, dört bölümlü Kısas semahını da iki bölümlü olarak uygulamak söz konusu olamaz. Kısaslılar semahın ulviyetine ve kutsiyetine inanır. Bu düşünceye de oldukça sadakat duyarlar. Doğrusu hiç tavizleri yoktur.

*“Haşa ki semamız oyuncak değildir
O bir aşk hâlidir salıncak değildir”*

Özdeyişindeki anlama sıkı sıkıya bağlıdır. Hacı Bektaş Veli'nin: *“Sema, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur. Hakka bizim semamız, oyuncak şey değil. İlahi bir sırdır. Mecazi değildir. O kimse ki sema'ı bir oyun sayar. O, ciftedir. Namazı kılınır kimse değildir”* prensibine kesinlikle riayet ederler. Diğer yörelerde en fazla üç bölümlü olan semahlara karşın, Kısas semahı dört bölümlü olarak günümüzde varlığını korumaktadır. Onun için: Ezgi, usul, söz ve bölüm zenginliği bakımından Anadolu'nun tekâmül etmiş semahları arasında ilk sırayı alır. Kısas Alevileri cemde kendi semahlarının dışında semah dönmezler. Cemde dönülen semah, Kırklar Semahı olarak bilinir. Toros Tahtacı Türkmenleri arasında yaygın olan, semaha ayak açmak için dönülen mengileri Ana-

dolu Alevileri'nin bilmediği gibi, Kısas Alevileri de bilmez. Mengi sözcüğüne de oldukça yabancıdır. Mengi: Toros Tahtacı Türkmenlerinin semaha hazırlık için döndükleri dini içerikle bir oyundur.

Cemlerdeki semah sözleri kesinlikle dinî içerikli olmak durumundadır. İlahi özelliklerini yansıtan bir ifadeye sahip olması gerekir. Mecazi aşkı anlatan sözler semah müziğinde kullanılmaz. Sözlükte *“Dinleme, işitme, kulak verme”* anlamında olan semah yörelere göre Turnalar, Kırat, Kırklar, Gönüller, Ya Hızır, Alaçam, Nevruz, Çorlu, Kırıtıl, Hubyar, Gönüller, Tahtacı, Kısas ve Lâdik Semahı gibi adlar alırlar. Alevi Bektaşî müziğinde ve semahlarında turna çok önemli bir motiftir. Hz. Ali'nin sesi olarak kabul görmesi ona bu kutsiyeti sağlar. Turnaların dansı semah figürleriyle özdeşleştirilir.

Turnalar semah döner. Çiftleşmeye yakın dönemdeki dönüşler görmeye değerdir. Aşkla şevkle dönen turnaların dansı semah dönmeye eş değerdir. Turna semahına dönen canların kol hareketleri - figürleri turnanın kanat çırpınmasını taklit eden doğmuştur. Semahta turnanın ağır ağır uçuşu, kanat vuruşu, çırpınışı turnalar semahındaki figürlerle dile getirilmiştir. Turnalar dans ederken adeta semah döner. Danstaki hareketler ağır ve olgundur. Turnalar semahı adını alması da buradan gelmektedir. Semahtaki ağır ağır yürüyüş, sıra sıra uçuş, turnaların dans ederken yaptığı hareketlerin aynısıdır. Semah dönenlerin dizilerek yürümeleri, kolları turnanın kanatları gibi yana doğru açarak müziğe uygun yürüme figürleri turnanın dans ederken yaptığı hareketlere eş değerdir. Onun için de turnalar dans etmez semah döner.

Halk müziği klâsiklerimizin arasına giren turnalar semahı Sivas Divriği'den repertuvara girmiş. Türküyü Nida Tüfekçi Mahmut Erdal'dan derlemiş, repertuar no.: 1603'tür. Türkü bir halk müziği şaheseridir. Gerek ezgi zenginliği, gerekse usul zenginliği türkünün klasikleşmesini sağlayan önemli unsurlar olmuştur. Geçmişten günümüze varlığını koruduğu gibi gün be gün de klasikleşmesi artarak devam etmektedir. Türkümüzün mü-

zik yapısı ile usul yapısı birbiriyle bütünleşmesine rağmen sözlerde bu güzellikleri görmek mümkün değildir. Şimdi türkünün TRT repertuarındaki sözlerine bakalım:

*Gine dertli iniliyorsun
Sarı turnam sinen yaraladı mı
Hiç el değmeden de iniliyorsun
Sinen yaralandı mı/Yoksa ciğerlerin parelendi mi
Yoksa sana yâd düzen mi düzdüler
Perdelerin tel tel edip üzdüler
Tellerini sırmadan mı süzdüler
Allı da turnam telli de Turnam
Sinen yaralandı mı
Yoksa ciğerlerin parelendi mi*

Bu sözler Hekimhanlı Esiri'ye aittir. Aslında sözler beş dördlük olup iki dördlüğü semaha söz olarak kullanılmıştır. Kaynaktaki Hekimhanlı Esiri'ye ait sözler ise aşağıdaki gibidir:

*Firkatli firkatli ne inilenirsin
Sarı turnam sinen parelendi mi
Niçin el değmeden sen inilenirsin
Telli turnam sinen parelendi mi
Sazım sana yâd düzen mi düzdüler
Tellerini haddeden mi süzdüler
Yâd el değip perdelerin bozdular
Sarı turnam sinen parelendi mi*

Turnalar semahında bu dördlükten sonra gelen sözler Karacaoğlan'a aittir.

Karacaoğlan'a ait birinci dördlük:
*Havayı ey deli gönül havayı
Ay doğmadan şavkı dutmuş ovayı
Ak göğsün üstünde sedef düğmeyi
Çözüp gider bir gözleri sürmeli*

*Hay hay çekip gider bir gözleri sürmeli
Hay hay çekip gider bir gözleri sürmeli*

İkinci dördlük:

*Kuru kütük yanmayınca tüter mi
Ak gerdanda çifte benler biter mi
Vakti gelmeyince bülbül öter mi
Ötüp gider bir gözleri sürmeli*

Üçüncü dördlük:

*Dere kenarında yeller hurmayı
Kılavuz ederler telli turnayı
Ak göğsün üstünde ilik düğmeyi
Çözüp gider bir gözleri sürmeli*

Ve repertuvarındaki iki dize:

*Karacaoğlan der ki geçti ne fayda
Bir vefa kalmadı ok ile yayda*

Şimdi de Karacaoğlan kaynaklarındaki sözlere bakalım:

I. dördlük:

*Havayı hey deli gönül havayı
Ay doğmadan şavkı vurdu ovayı
Türkmen kızı katarlamış mayayı
Geçip gider bir gözleri sürmeli*

II. dördlük:

*Ataş yanmayınca duman mı tüter
Ak göğsün üstünde uban mı biter
Vakti gelmeyince bülbül mü öter
Öter gider yaylasına bir gelin*

III. dördlük:

*Deniz kenarında yerler hurmayı
Kılavuz katarlar telli turnayı
Ak göğsün üstünde yalaz düğmeyi
Çözer gider yaylasına bir gelin*

şeklinde kaynaklara geçmiştir.

Şimdi semaha söz olarak geçen koşmaların genel bir analizini yapalım: “Havayı de deli gönül havayı” dizesiyle başlayan I. dördlük ile “Kuru kütük yanmayınca tüter mi” dizesiyle başlayan II. dördlük Karacaoğlan kaynaklarında altı dördlük olarak kayıtlara geçmiştir. Kaynaklara altı dördlük olarak geçen koşmanın sadece II. ve III. dördlüğü semaha söz olmuştur. Semaha söz olarak geçmeyen koşmanın diğer dördlükleri aşağıdaki gibidir:

*Biz de düştük bir güzelin ardına
Güzel göçmüş biz konalım yurduna
Yıkılası karlı dağın ardına
Çekip gider bir gözleri sürmeli*

*Dört yanında Arap attan inerler
Yürü diye küheylana binerler
Güzellerin salağına konarlar
Konup göçer bir gözleri sürmeli*

*Başına almış bir ince yemeni
Aramızdan kaldıralım gümeni
Ak topuk üstünde sandal tumanı
Boğup gider bir gözleri sürmeli
Karacaoğlan der de lebin bal gibi
Giydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana karışmış sırma tel gibi
Kokup gider bir gözleri sürmeli*

Semahtaki Karacaoğlan'a ait bir diğer söz de *Deniz kenarında yerler hurmayı* dizisiyle başlayan III. dörtlüktür. Bu koşma da Karacaoğlan kaynaklarında dört dörtlük olarak yayımlanmış, ancak bir dörtlüğü semaha söz olarak geçmiştir. Karacaoğlan kaynaklarındaki sözler aşağıdaki gibidir:

*Deniz kenarında yerler hurmayı
Kılavuz ederler telli turnayı
Ak göğsün üstünde yalaz düğmeyi
Çözer gider yaylasına bir gelin
Ayağına giymiş telli yemeni
Kaldıralım aralıktan gümanı
Ak topuk üstünde atlas tumanı
Döker gider yaylasına bir gelin
Ateş yanmayınca duman mı tüter
Ak göğsün üstünde çimen mi biter
Vakti gelmeyince bülbül mü öter
Öter gider yaylasına bir gelin
Merdine de Karacaoğlan merdine
Yaktı beni ateşine urduna
Anaçtaki karlı dağın ardına
Aşar gider yaylasına bir gelin*

Semah: *Karacaoğlan derki geçti ne fayda / Bir vefa kalmadı ok ile yayda* dizisiyle bitmektedir. Karacaoğlan kaynaklarında bu dizeler:

*Karacaoğlan der ki ama ne fayda
Rağbet kalmadı hiç yoksul da bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
On iki ayın birisinde gidelim*

Dörtlüğünden koparak semaha söz olmuştur. Aslında dizeler bir bütünlük arz etmediği için türküde yamalık gibi durmaktadır. Semaha söz olan koşmanın diğer dörtlükleri aşağıdaki gibidir:

*Ala gözlüm benim ile dilersen
Bahar ayları gelsin de gidelim
Bağlar almış ilkımını karını
Yollar çamur kurusun da gidelim
Erisin dağların kari erisin
İnsin seli düz ovayı bürüsün
Türkmen ili yaylasına yürüsün
Ak kuzular melesin de gidelim
Met'hederler Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemedim selini
Kervan Yaylası'nı Perçem Beli'ni
Lâle sümbül bürüsün de gidelim
Üç gün oldu bizim evler göçeli
Beş gün oldu Ceyhan suyun geçeli
Önü al önlüklü yüzü peçeli
Hanım kızlar yürüsün de gidelim
Karacaoğlan der ki ama ne fayda
Rağbet kalmadı hiç yoksulda bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
On iki ayın birisinde gidelim* şeklindedir.

Üç bölümlük semahta semahın ilk iki dörtlüğünün sözleri Hekimhanlı Esiri'ye aittir. Esiri'nin bu şiiri beş dörtlük olup 1931 yılında Sivas halk şairleri toplantısında (Sivas Âşıklar Bayramı) Âşık Süleyman tarafından okunmuş, Ahmet Kutsi Tecer tarafından kaleme alınmış, Musiki Mecmuasında da yayımlanmıştır. Ahmet Kutsi Tecer'in tespitlerinde sözler Âşık Feryadi'ye aittir. Yrd. Doç. Mehmet Yardımcı'nın Hekimhanlı Esiri adlı kitabında ise sözler Âşık Esiri'nindir. Hekimhanlı Esiri'ye ait sözlerin bazı dizeleri değiştirilerek semahın ilk bölümüne eklenmiştir. Hangi dizenin aslına uygun olup olmadığının tespiti için repertuvardaki sözlerle kaynaktaki sözler alt alta yazılmıştır. Karşılaştırıldığı zaman aradaki fark görülecektir. Semahta Esiri'ye ait kullanılmayan sözler ise aşağıdaki gibidir:

*Sana kelam söyler davudi diller
Şu senin sedana maildir eller
Göğsüne takayım alışkın teller
Sarı turnan sinen paralandı mı
Beş perdeden çalınıyor bağlama
Esip fırgatınan sinem dağlama
Bulam ustasını canan ağlama
Sarı turnam sinen paralandı mı
Niçin yas tutarsın giydin karalar
Ahiret derdine nedir çareler
Esiri der nedir derde çareler
Sarı turnam sinen paralandı mı*

Semahta Esiri'nin dizelerinden sonra gelen sözler Karacaoğlan'a aittir. Karacaoğlan'a ait dörtlükler üç ayrı koşmadan alınmıştır. Onun için de dörtlük arasında anlam bütünlüğü yoktur. Ayrı şiirlerden alınan dizelerin değiştirilerek sözlere adapte edilmesi şiirin bütünlüğünü bozmuştur. Daha önce de söylediğimiz gibi semah: *Karacaoğlan der ki ne fayda / Bir vefa kalmadı ok ile yayda* dizeleriyle bitmektedir.

Dizedeki “ok” ile “yay” dan bir vefa beklemek söz konusu olamaz. Ok ile yay nasıl bir vefa sağlayabilir ki... Dörtlük incelendiğinde ok ile yayın dizelerle bütünleşmediği görülecektir. Onun için bu dizenin “*Bir vefa kalmadı yoksulda bayda*” olması gerekir. Karacaoğlan kaynaklarındaki dizeler de böyledir. Semahtaki Karacaoğlan'a ait sözler büyük ustanın üç ayrı koşmasından alınmıştır. Onun için dörtlüklerde ki ayaklar birbirini uygun değildir. Koşmaların ifade ettiği anlamlarda farklıdır. Eğer semahta kullanılan koşmalar farklılıklar arz etmesiydi böyle bir problem yaşanmayacak bilenlerin de kulağını tırmalamayacaktı.

Sonuç olarak klasikleşmiş bir halk müziği şahe-serinin sözlerinin kopukluk yaratması bilen kişileri rahatsız etmektedir. Ayrıca sözlerin mistik olmayışı da ayrı bir inceleme konusudur. Zira tüm semah sözleri dinî içeriklidir. Ritüeldir. Ama turnalar semahında bu özellik yoktur. Sözlerin bu semahta nasıl ve hangi şartlarda kullanıldığını bilemiyoruz. Bildiğimiz bir gerçek var o da semahlarda dinî içerikli olmayan sözlerin kullanılmayacağıdır. Kullanıldığını göre bir nedeni olmalı. Nedeni de toplumsal baskı. Toplumun baskısı aşk şairi, sevda şai-

ri Karacaoğlan'ın dörtlüklerini semah sözü yapmış. Rahmetli Nejat Birdoğan Hoca semahın sözlerinin muhakkak dinî içerikli olması gerektiğini söylerdi. Demek ki geçmişten günümüze neler kaybettik. Aşkı hakikiyle aşkı mecaziyi karıştırdık. Turnaları en iyi ifade eden sazımızın tüm özelliklerini ve güzelliklerini geçmişten günümüze taşıyamadık. Acı... Ama gerçek...

KAYNAKÇA

- Ali Esat BOZYİĞİT, Halk Şiirimizde Turna, Türk Folklor Araştırmaları, S. 294, s. 6877–6878 İstanbul 1974.
Armağan ELÇİ, Semah Geleneğinin Uygulanması, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 12, Ankara 1999 s. 171–184.
Gamze TÜFEKÇİ, Semahlar, Motif Dergisi S.29.
Gıyasettin AYTAŞ, Türkülerde Turna, Hacı Bektaş-i Veli Araştırma Dergisi, Kış 2004.
İlhan Cem ERSEVEN, Alevilerde Semah, 3. Baskı, Ant Yayınları İstanbul 1996.
M. Tevfik OYTAN, Bektaşiliğin İç Yüzü, 7. Baskı İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul 1979.
Mehmet ERÖZ, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, Ankara Kültür Bakanlığı Yayını 1990.
Metin AND, Kutsal Kuşlar ve Turna Dansı, Forum, S. 101, Ankara 1958, s. 18–19.
Şükrü ELÇİN, Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi, Türk Kültürü Araştırmaları, S. 1–2, s. 79–94.

GÖNÜL EHLİ HÂLDEN ANLAR

gel de gör memleketimi
başkasına şirin gözükmek için
kızgın sacın üstünde
debeleniyor insanlar.
has oğul evin yetîmi
yârdan ağyâra bu iltifat niçin
cânevinden âzâde
ateşte donuyor canlar.
yüzmüyor biricik gemi
harem kapısından sökülmiş perçin
zemzem kabında bâde
âlim yurdunda zâlim var.
aşk dargın, nefret samîmî
yüreğim sızlanıyor için için
arslan tilkiye bende
gönül ehli hâlden anlar.

Önder ÇAĞIRAN.

Özet

Babası "Türkmenoğlu", babasının dedesi "Şifai" ve "Tabibi" mahlaslarıyla şiirler söyleyen Bayram Durbilmez, "Ozantürk" mahlasıyla âşık tarzı şiirler de yazan bir bilim adamıdır. Genelde Türk dünyası halk bilimi, özelde de âşık edebiyatı ve tekke edebiyatı alanlarında yaptığı çalışmalarıyla bilim dünyasına önemli hizmetleri bulunan Durbilmez'in âşık edebiyatı çalışmaları ayrı bir önem kazanmaktadır. "Edebiyat bilimi" ile "edebiyat sanatı"nın birlikte sürdüren günümüzün önemli bilim ve sanat adamlarından Bayram Durbilmez verdiği derslerle, yazdığı araştırma-inceleme kitapları ve makaleleriyle, sunduğu bildirileriyle, katıldığı televizyon programlarıyla âşık edebiyatı alanına hizmet etmeyi sürdürmektedir. Bir yandan yeni eserler yazarken, bir yandan da daha önce yayımlanan kitaplarının yeni baskıları yapılmaktadır. Doktorasını tamamladıktan sonra 1998 yılında hazırladığı ilk kitap olan "Âşık Edebiyatı ve Taşınarlı Halk Şairleri"nin yeni baskısı da Akçağ yayınları arasında, Ankara'da yayımlandı. Şimdiye kadar 11 kitabı ve 14 ortak kitabı / kitap bölümü yayımlanan Durbilmez'in ilk araştırma-inceleme kitabı olan bu çalışma, bugün de âşık edebiyatı çalışmalarına kaynaklık etmektedir. Babası Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu/ Bahri Durbilmez'in aziz ruhuna armağan ettiği bu kitapla doğduğu topraklara borcunu ödeyen Durbilmez, âşık edebiyatı ve âşık edebiyatı gelenekleri hakkında genel bilgiler verdikten sonra örnekleri kendi köyü olan Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Taşınar köyünden verir.

Bu araştırmada, Bayram Durbilmez'in âşık edebiyatı konusundaki çalışmaları genel olarak değerlendirildikten sonra Âşık Edebiyatı ve Taşınarlı Halk Şairleri adlı kitabının tanıtılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, Âşık Tarzı Şiir, Âşık Edebiyatı Gelenekleri, Halk Bilimi, Bayram Durbilmez.

1. Durbilmez'in Âşık Edebiyatı Çalışmaları

Kökenleri en eski Kam ve Şamanlara dayanan âşık edebiyatı 16. yüzyıldan günümüze kadar, Türk kültürü yaşamı içerisinde mevcut bulunan tüm öğeleri sosyo-kültürel bir kimlikle içine almaktadır. Değişen devirle beraber bu gelenek edebiyatı da asırlar boyu bünyesine aldığı her yeni öğeyle gelişerek günümüze ulaşmıştır. İslamiyet'in kabulü öncesine dayanan âşık edebiyatı, İslamiyet sonrasında da Türk kültürünün hemen her döneminde kültürel kodların oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde âşık edebiyatı alanında önemli çalışmalar yapılmakta, yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlanmaktadır. Yazdığı araştırma-inceleme kitaplarıyla ve makaleleriyle, sunduğu bildirileriyle, verdiği lisans, yüksek lisans ve doktora dersleriyle ve yetiştirdiği öğrencileriyle bu alana önemli hizmetleri olan bilim adamlarından biri de Bayram Durbilmez'dir.

Âşık edebiyatı, tekke edebiyatı, Türk dünyası destanları, Türk mitolojisi ve Türk dünyası halk bilimi alanlarında çalışmalarıyla tanınan Bayram Durbilmez, aynı zamanda âşık tarzı şiirler de yazan bir bilim ve sanat adamıdır. Babası Bahri Durbilmez "Türkmenoğlu", babasının dedesi Bahri Akça da "Şifai" ve "Tabibi" mahlaslarını kullanır ve doğaçlama şiirler söyler. Âşık edebiyatı geleneğinin yaşatıldığı bir çevrede büyüyen, "Ozantürk"

mahlasıyla âşık tarzı şiirler de yazan, Türk Dili ve Edebiyatı öğrenimi gören ve yüksek lisans tezini de âşık edebiyatı alanında hazırlayan Bayram Durbilmez, lisansta "Türk Halk Şiiri" ve "Âşık Edebiyatı", yüksek lisansta "Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri", doktorada "Âşık Şiirin Sorunları" gibi dersler de verir. Hece ölçüsüyle ve aruz vezniyle yazdığı şiirlerden bir kısmı Vatanımın Bağrında (1984), Huzura Hasret (1988), Öze Çağrı (1993), Yârnâme (2002), Sürmeli Yârim (Azerbaycan Türkçesiyle, Bakü 2009), Birnâme (2011), Turnalar / Türk Dünyası Şiirleri (2012) adlı kitaplarda toplanır. Gençlik yıllarında katıldığı yarışmalarda birincilikler kazanır. Akademisyen olduktan sonra, Türkiye'nin değişik yerlerinde yapılan yarışmalarda "Âşıklar Bayramı Seçici Kurul Üyesi" olarak görev alır. Mahallî ve ulusal televizyonlarda âşıklarla ilgili programlar yapar. Âşık edebiyatına önemli hizmetleri olan M. Öcal Oğuz, Ali Berat Alptekin, Saim Sakaoglu, Abdurrahman Güzel gibi bilim adamları tarafından hazırlanan çeşitli kitaplarda hayatına ve şiirlerinden örneklerle yer verilir. Bu kitaplardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü* (Oğuz 1994), *Türk Saz Şiiri Antolojisi* (Alptekin ve Sakaoglu 2006), *Geçmişten Günümüze Âşıkların Dilinde Sarıkamış* (Alptekin ve Güzel 2010), *Anadolu'dan Kıbrıs'a Halk Kültürü Köprüsü* (Alptekin 2015) vd.

Bayram Durbilmez'in kitap olarak yayımlanan ilk derlemesi *Destanlarla Erzincan* (ortak kitap, 1992), yüksek lisans tezi *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu / Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (1993) ve doktora yaptıktan sonraki ilk kitabı *Taşpınarlı Halk Şairleri* (1998) adlarını taşır. Bu çalışmalardan sonra Kayseri'de yaşayan bazı âşıkların şiirlerine, sanatlarına ve özgeçmişlerine yer verdiği şu üç kitap yayımlanır: *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs* (1999ç), *Âşık Meydanı / Hayatı, Sanatı, Şiirlerinden Örnekler* (2000b) ve *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler* (2007ç). Âşık Türkmenoğlu'nun vefatının 15. yıldönümü dolayısıyla da âşığın kısa özgeçmişleriyle birlikte bazı şiirlerinden oluşan bir kitapçık yayımlar: *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu* (2013a). Bu çalışmalardan sonra âşık edebiyatı alanındaki çalışmalarını daha çok âşık edebiyatı şiir sanatı, âşık edebiyatı atışma sanatı ve âşık edebiyatı gelenekleri konularında yoğunlaştırır.

Âşık edebiyatının temelini şiir sanatı oluşturur. Âşıklar usta-çırak geleneği içinde öğrendikleri şiir sanatında ne kadar başarılı olursa o kadar usta âşık kabul edilir. Âşık edebiyatında şiir sanatının önemini bilen Durbilmez bu konuda iki kitap hazırlar. Kitaplardan ilki *Âşık Hasretî'nin Şiir Sanatı* (Durbilmez 2015a), ikincisi *Âşık Türkmenoğlu/ Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Durbilmez 2015b) adlarını taşır. Âşıkların tek başına söyledikleri şiirler olduğu gibi en az iki âşığın verilen ayağa bağlı olarak söyledikleri "atışma" adı verilen şiirleri de vardır. Atışma sanatının da bir geleneği ve bu geleneğin kuralları vardır. Âşık edebiyatı şiir sanatı konusunda olduğu gibi, âşık edebiyatı atışma sanatı konusunda da öncü çalışmalar yapan araştırmacı, Kars'ta yetişen ve Kayseri'de yaşayan âşıklardan Hasretî'yi merkeze alarak *Âşık Hasretî'nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Durbilmez 2016a) başlıklı bir araştırma-inceleme kitabı hazırlayıp bilim dünyasına sunar.

Geçmişten günümüze âşık edebiyatının kendine özgü çeşitli gelenekleri oluşmuştur. Âşık ede-

biyatı temsilcilerinin oluşturduğu gelenekler halk bilimi, ortaya koyduğu ürünler ise edebiyat bilimi içinde incelenir (Durbilmez 2013b: 101-112). Değişen sosyo-kültürel yapı içerisinde âşık edebiyatının toplumsal dokuya her yönüyle biçim verdiği bilinmektedir. Toplumun ihtiyaçlarından tezahür eden âşık şiiri, o toplumun bireyleri ve kültürüyle iç içe yaşayan âşıklar tarafından temsil edilmektedir. Türk kültür varlığının önde gelen unsurlarından biri olan âşıklık geleneği, toplumsal ihtiyaçlar var olduğu sürece devam edecektir. "Geleneği olmayanın geleceği de olmaz!" diyen Durbilmez'in Sarıkamış (2006a: 42-51) ve Hacılar (2008b: 291-304) çevresinde yaşayan âşık edebiyatı gelenekleri ile ilgili tespit ve değerlendirmelerinden oluşan bildirileri yayımlanır. Âşık edebiyatı geleneklerinden etkilenen aşuğlarla ilgili bildirisi ise "Kayserili Aşuğlarda Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri" (Durbilmez 2007a: 435-457) başlığını taşır.

Âşık edebiyatı gelenekleri içinde saz çalmanın özel bir yeri ve önemi vardır. "Âşıklık Geleneklerinde Saz" başlıklı makalede hem saz çalma geleneği hakkında bilgi verilmekte hem de sazın doğmaca söyleme / atışma, bade içme / rüya motifi, usta- çırak ilişkisi, âşık tarzı halk hikâyeciliği, muamma ve deyiştirme / atıştırma da önemli bir yeri olduğu örneklerle ortaya konulmaktadır (Durbilmez 2010: 148-158). "Âşıkların Şiirlerinde Saz" başlıklı bildirisinde ise âşıkların "saz" konulu şiirlerinden bir kısmı incelenmektedir (Durbilmez 2015c: 199-204).

Âşık edebiyatı içindeki en yaygın geleneklerden biri de hikâye tasnif etme / anlatma geleneğidir. Hikâye anlatma geleneği konusunda Durbilmez'in; "Karslı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Saraç İbrahim ile Güneş Sultan Hikâyesi" (Durbilmez 1997: 17-32), "Kadirilili Yusuf Sıra'nın Hikâye Repertuarı ve Güzel Ahmet Hikâyesi" (1999b: 258-272), "Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları" (2006c: 341-364) ile Şifâî ve Selvi Han Üzerine Bir İnceleme" (Durbilmez 2007d: 257-266) başlıklı bildirileri ve makaleleri

yayımlanır.

Âşıklar tarafından söylenen şiirlerin sonunda “mahlas” kullanılır. Âşık edebiyatı geleneklerinden biri de “mahlas alma” geleneğidir. “Renk Adına Bağlı Mahlaslar ve Karacaoğlan Mahlaslı Halk Şairleri” başlıklı bildiri, renk adlarına bağlı olarak alınan mahlaslar anlatılmakta ve Karacaoğlan mahlaslı âşıklar hakkında tespitlerde bulunulmaktadır (Durbilmez 2007b: 30-44).

Âşıklar yaşadığı çağın tanığı ve sözcüsü durumundadır (Durbilmez 2007: 299). Bu sebeple âşık tarzı şiirlerde sözlü tarih unsurları belirgindir. Bu hususa işaret eden Durbilmez, “Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)” başlıklı bir bildiri sunar (Durbilmez 2007c: 299-317). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, 20. yüzyıl âşık edebiyatı temsilcileri tarafından çok işlenen konulardan biridir. Bu durum Durbilmez’in çalışmalarına da yansımıştır. “Kayserili Saz Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs” (1999a: 285-296), “Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme” (Durbilmez 2000a: 87-105), “Kıbrıs Türklerinin Âşık Edebiyatına Yansıması” (Durbilmez 2009: 43-56), “Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansıması Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri” (2013c: 173-193), “Yozgatlı Halk Şairlerinin Diliyle Kıbrıs” (Durbilmez 2014: 139-266) gibi bildirileri, makaleleri, kitap bölümleri yayımlanır. Kıbrıs konulu âşık tarzı şiirler söyleyen/ yazan âşıkların şiirlerine ve destanlarına yer verilen *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs* (Durbilmez 1999ç) başlıklı kitabından başka, Türkiye’nin değişik bölgelerinde yaşamış âşıklar tarafından söylenen / yazılan destanların yer aldığı “Türk Saz Şiirinde Kıbrıs” başlıklı kitabı da yayıma hazırdır.

Âşık edebiyatında zengin bir konu çeşitliliği vardır. Durbilmez de “Âşıkların Diliyle Erciyes Dağı” (Durbilmez 2006b: 554-570), “Âşık Veysel’in Şiirlerinde Millî Birlik Fikri ve Türk Dünyası” (Durbilmez 2013e: 47-52), “Doğu Anadolu Âşık Şiirinde Batı Algısı: Kars Yöresinden Ör-

neklerle” (Durbilmez 2015ç:) gibi farklı konularda araştırmalar yapar. Erzincan’da meydana gelen deprem üzerine söylenen destanları toplayıp “Destanlarla Erzincan” adlı ortak bir kitapta yayımlar (Özsoy, Aslan ve Durbilmez 1992).

16. yüzyıldan günümüze kadar âşık edebiyatının güçlü temsilcileri yetişmiştir. Dede Korkut (Durbilmez 2016c:), Âşık Veysel (Durbilmez 1995: 34-37), Âşık Murat Çobanoğlu (Durbilmez 2005: 119-122), Neşet Ertaş (Durbilmez 2013ç: 315-347), Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu (Durbilmez 2013d: 37-43), Âşık Hasretî (Durbilmez 2002: 19-22 ve Durbilmez 2016), Çekerekli Âşık Nazmi Çevik (Garip Nazmi) (Durbilmez 1996: 27-28) gibi âşıkların / ozanların çeşitli özelliklerini konu alan makaleler, bildiriler, kitap bölümleri hazırlar. Âşık Veysel’in Kayserili (Durbilmez 1999c: 155-179), Zileli Âşık Ceyhunî’nin de Yozgatlı (Durbilmez 2012: 142-152) âşıklara etkilerini de araştırır.

Türk dünyası âşık edebiyatı konusunda yapılan bazı çalışmaları Türkiye Türkçesine aktararak çevirerek bilim adamlarının bu araştırmalardan yararlanmasına da aracılık eder. Örneğin “Bahşı ve Ozan-Âşık İlişkilerinin Tarihî Özelliği” (Kasımlı 2006: 9-14), “Âşık Muhitleri ve Nahçıvan Âşık Muhiti”, (Kasımlı 2007: 25-33), “Tarihî Genetik Ortaklık ve Senkretik (Bağdaştırmacı) Sanat Yaklaşımları Bağlamında Şaman ve Epik Küycü (Ozan)” (Oh ve Joraev 2013: 63-76).

Danışmanı olduğu yüksek lisans öğrencilerinden Hakan Mucuk “*Cingözoğlu Âşık Seyit Osman Üzerine Bir Araştırma*” (2007), Özlem Dağdelen *Kırşehir’de Âşıklık Gelenekleri ve Âşık Dindarı* (2014) ve Yıldız Erol “*Develili Âşık Ali Çatak/ Hayatı, Şiir Sanatı ve Eserleri*” (2016) başlıklı yüksek lisans tezlerini savunarak “Bilim Uzmanı” olur.

Araştırma-inceleme kitaplarından dolayı aldığı çok sayıda ödülün ikisi de âşık edebiyatı alanına yaptığı hizmetlerden dolayı verilmiştir. Bu ödüllerden ilki 2004’te Âşıklık Geleneğine Hizmet Ödülü (Âşık Meydanî Vakfı), ikincisi ise 2016’da Âşık Edebiyatına Hizmet Ödülü (Dünya Âşıklar, Şairler, Yazarlar, Sanatçılar Kültür Derneği)’dür.

2. Durbilmez'in Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri Kitabı

Durbilmez'in doktorasını tamamladıktan sonra hazırladığı ve babası Âşık Türkmenoğlu / Bahri Durbilmez'in aziz ruhuna ithaf ettiği kitap 1998 yılında Geçit yayınları, 2004 yılında Bizim Gençlik yayınları, 2008 yılında Ürün yayınları ve 2016 yılında Akçağ yayınları arasında yayımlanır. Kitabın burada incelediğimiz son baskısının künyesi şöyledir: Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri. Bayram Durbilmez. Ankara: Akçağ, 2016, Birinci Baskı, 331 sayfa, ISBN 078-605-342-312-6.

Yoğun ve etraflı bir çalışmanın ürünü olan bu eser; "İçindekiler" (ss. 7-14), "Önsöz" (ss. 15-17), "Giriş" (ss. 19-50), "Birinci Bölüm: Âşık Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri" (ss.51-93), "İkinci Bölüm: Halk Şairlerinin Geçirdikleri Aşamalar ve Âşık Edebiyatı Gelenekleri" (ss. 95-138), "Üçüncü Bölüm: Taşpınarlı Halk Şairleri ve Şiirlerinden Örnekler" (ss. 141-286), "Sonuç" (ss. 287-291), "Mahalli Sözcükler/ Söyleyişler" (ss. 293-301), "Kaynakça" (ss. 303-316) "Kişi Adları Dizini" (ss. 317-331) bölümlerinden teşekkül etmektedir.

Çalışmanın giriş bölümü, "Âşık Edebiyatının Kökenleri" (ss. 19-25), "Yüzyıllara Göre Âşık Edebiyatı" (ss. 26-29), "Âşık Edebiyatı Gelenekleri ve Temsilcileri Üzerine Yapılan Çalışmalar" (ss. 30-40), "Yozgat ve Yöresinde Halk Şairliği Gelenekleri" (41- 44), "Taşpınar Köyü" (ss. 45-50) olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. Giriş bölümünün birinci kısmında, "Âşık Edebiyatının Kökenleri" (ss. 19-25) alt başlığı altında, bir gelenek edebiyatı olan âşık edebiyatının kökenlerinin nerelere kadar dayandığı ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu edebiyatın oluşumu etraflı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca bu kısımda; âşık edebiyatının İslamiyet öncesi ve sonrasındaki gelişimi açıklayıcı ifadelerle belirtilerek, âşık edebiyatı ürünlerin sergilenmesi ile âşık kavramı ele alınarak örneklerle anlatılmıştır. "Yüzyıllara Göre Âşık Edebiyatı" (ss. 26-29) kısmında, âşık edebiyatının tarihî gelişimi ana çizgileriyle ifade edilirken yaşayan önemli halk şairleri de yüzyıllara göre tasnif edilmiştir. "Âşık Edebiyatı Gelenekleri

ve Temsilcileri Üzerine Yapılan Çalışmalar" (ss. 30-40) alt başlığında, âşık edebiyatı alanında yapılan çalışmaların başlangıcına değinilirken, âşıklar hakkında yüksek lisans, doktora tezi hazırlayan araştırmacılar ve tez konuları da âşıkların mahlaslarına göre tertip edilmiştir. Diğer yandan akademik hayatın önemli basamaklarından biri olan doçentlik ve profesörlük çalışmalarında da âşık edebiyatı ile ilgili araştırmalar yapıldığı ifade edilmiş ve yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. "Yozgat ve Yöresinde Halk Şairliği Gelenekleri" (41- 44) kısmında, Yozgatlı halk şairlerinin yetiştiği çevreler ile Yozgat ve yöresindeki âşıklık gelenekleri ele alınmış, bu geleneklerin temsilcilerinden de söz edilmiştir. "Taşpınar Köyü" (ss. 45-50) kısmında, Yozgat'ın fizikî ve demografik yapısı genel hatlarıyla belirtilmiş, tarihî yapısı ise belgeler ışığında etraflıca anlatılmıştır. Aynı bölümde, Taşpınar köyünün halk kültürü açısından zenginliği ifade edilirken, sözlü kültür ürünlerinin yaşatıldığı çevreler ile Taşpınarlı şairlerin bu kültür çevreleriyle ilişkileri hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Eserin birinci bölümü kendi içerisinde "Nazım Biçimleri" (52-83) ve "Nazım Türleri" (84-93) olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmış, bunlar da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak sınıflandırılmıştır. "Nazım Biçimleri" (52-83) kısmında, sözlü edebiyat kaynaklı nazım biçimlerinden olan mani/dörtlük, koşma, semaî, destan nazım şekilleri, bu başlık altında teferruatlı bir şekilde açıklayıcı ifadeler ve örneklerle belirtilirken, yazılı edebiyat kaynaklı nazım biçimlerinden olan divan/ divanî, selis, semaî, kalenderî, satranç, vezni-aher, mesnevî nazım şekilleri de bu başlık altında ayrıntılı bir biçimde açıklanmış, gerekli yerlerde verilen örneklerle konun pekiştirilmesi sağlanmıştır. "Nazım Türleri" (84-93) adlı ikinci kısımda, güzelleme, taşlama, yiğitleme, ağıtlama, öğütleme, hikmetleme, âşıkname nazım türleri anlatılmış, bu konudaki örnekler Taşpınarlı halk şairlerinin mahsullerinden seçilerek verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü "Halk Şairlerinin Geçirdikleri Aşamalar ve Âşık Edebiyatı Gelenek-

leri” (ss. 95-138) olarak iki ana başlıktan tezahür etmektedir. “*Halk Şairlerinin Geçirdikleri Aşamalar*” (ss. 95-100) adlı ilk kısımda, “Halk Şairliğine Yönelme (Heveslenme)”, “Çıraklık”, “Kalfalık” ve “Ustalık” aşmaları açıklayıcı bir biçimde ele alınmıştır. “Halk Şairliğine Yönelme (Heveslenme)” başlığı altında ise yönelme sebepleri; “Soyaçekim”, “Rüya Görme (Bade İçme)”, “Âşıklar Meclisinde Bulunma”, “Sevdalanma”, “Yoksulluk”, “Gurbete Çıkma”, “Vatan Hasreti” ve “Hastalanma” başlıkları altında etraflıca incelenmiştir. *Âşık Edebiyatı Gelenekleri*” (ss. 101-138) adlı ikinci kısımda, âşık edebiyatı gelenekleri; “Saz Çalma”, Mahlas Alma”, “Usta- Çırac İlişkisi”, “Bade İçme (Rüya)”, “Atışma”, “Hikâye Anlatma”, “Tarih Bildirme”, “Değiştirme/ Atıştırma” başlıkları altında ele alınmıştır. “Mahlas Alma” başlığı altında ise “Ad ve/ veya Soyadını Kullanma”, “Soy, Boy, Sülale, Adlarını Mahlas Alma”, “Adların Dışında Mahlas Kullanma”, “Mahlas Kullanmama”, “Başka Âşıklar Tarafından Aynı Mahlasın Kullanılması”, “Mahlas Değiştirme ve Fazla Mahlas Kullanma” gibi alt başlıklar altında değerlendirmeler yer verilmiştir. Âşık edebiyatının en önemli geleneklerinden bir olan “Usta-Çırac İlişkisi” incelenirken de “Çırac Olma ve Yetişme”, “Ustamalı Söyleme”, “Nazire Söyleme”, “Usta / Başka Âşıklardan Bahsetme” gibi alt başlıklar içinde önemli tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Eserin üçüncü bölümü, “*Taşpınarlı Halk Şairleri ve Şiirlerinden Örnekler*” (ss. 141-286) şeklinde tezahür eder. Bu kısımda, Taşpınarlı halk şairleri hakkında geniş bilgiler yer alırken, bu halk şairlerinin şiirlerinden bazıları da örnek olarak verilmiştir. Bu bölümde Taşpınarlı halk şairlerinden on dokuzu şöyle tertip edilmiştir: *Şifâî, İkrâmî, Sıddıka, Gariboğlu, Halis, Erdemli, Hacer, Muttalip, Türkmenoğlu, Saadettin, Tepetaş, Nuranî, Ali İhsan, Çemeloğlu, Gülbahçe, Ozantürk, Yaşar, Akçaoğlu ve Lafzade.*

Araştırmacı, çalışmanın sonunda elde ettiği verileri ve çıkarımları “*Sonuç*” (ss. 287-291) kısmında ortaya koymaktadır. Şiirlerde yerel ifadelerin kullanıldığı sözcükleri ise, “*Mahalli Sözcükleri*

Söyleyişler” (ss. 293-301) kısmında açıklayıcı bir şekilde karşılamaktadır. Ardından, çalışmasında faydalandığı kaynakların ayrıntılı künyesini “*Kaynakça*” (ss. 303-316) başlığı altında, soyadı sırasına göre alfabetik olarak vermektedir. “*Kişi Adları Dizini*” (ss. 317-331) kısmında ise, kitapta geçen kişi isimleri yer almaktadır.

Âşık edebiyatı ve geleneklerini konu alan bu kaynak eser, araştırmacılara ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bilgilendirici, aydınlatıcı ve yol gösterici olma özelliği taşıyan bu çalışma, âşık edebiyatı çerçevesi içerisinde bulunduğu yeri ve önemi teferruatlı şekliyle gözler önüne sermektedir. Bugüne kadar farklı araştırmacılar tarafından da ele alınan âşık edebiyatı araştırmaları, “*Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*” (Durbilmez 2016b) eseri ile farklı bir boyut kazanmıştır. Bu eser, âşık edebiyatı alanında çalışma yapacak araştırmacılara da ciddi bir model ve kaynak mahiyetindedir.

Araştırmacının yoğun bilgi birikiminin bir ürünü olan ve büyük bir titizlikle hazırladığı bu çalışmanın bilim camiasına ve özellikle de benzer çalışmalar yapacak genç araştırmacılara faydalı olmasını diler, eseri yeniden yayımlayan Akçağ Yayınlarının yöneticilerine de teşekkür ederiz.

Sonuç

Doğduğu (Yozgat) ve doğduğu (Kayseri) toplara hizmetlerini sürdüren yazarın, mensup olduğu Türk milletinin kültür değerlerine hizmeti sürmektedir. Genelde Türk dünyası halk bilimi, özelde de âşık edebiyatı ve tekke edebiyatı alanlarında yaptığı çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Şimdiye kadar 11 kitabı ve 14 ortak kitabı / kitap bölümü yayımlanan Durbilmez’in “edebiyat bilimi” ile “edebiyat sanatı”nı birlikte sürdürmesi, özellikle âşık edebiyatı çalışmalarına ayrı bir önem kazandırmaktadır.

Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu/Bahri Durbilmez’in oğlu olarak dünyaya gelen, kendisi de Ozantürk mahlasıyla âşık tarzı şiirler yazan, özellikle öğrencilik yıllarında katıldığı âşık yarışmalarında Türkiye dereceleri (örneğin Türkiye Âşıklar Bayramı Türkiye Birincisi –tecnis dalında) kazanan, Âşıklar Bayramı Seçici Kurul Üyeliği (örneğin Konya Âşıklar

Bayramı, Bursa Âşıklar Bayramı, Eskişehir Âşıklar Bayramı... vs.) yapan, televizyon kanallarında yapılan (örneğin TRT AVAZ Âşıklar Meclisi) âşık edebiyatı programlarında öncü görevler alan, âşık edebiyatına hizmetlerinden dolayı iki ödül verilen bir bilim ve sanat adamının âşık edebiyatı alanında yaptıkları çalışmalar elbette ki alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Uzun yıllardır yazılı ve sözlü kaynaklardan büyük bir titizlikle hazırladığı üç araştırma projesinin yayımlanması da âşık edebiyatı araştırmalarında büyük bir boşluğu dolduracaktır. Bu projeler Yozgat, Kayseri ve Kars yöreleriyle ilgili: *1.Yozgat'ta Âşık Edebiyatının Tarihî Gelişimi (Yozgat'ta Âşık Edebiyatı Gelenekleri ve Temsilcileri)*, *2.Kayseri'de Âşık Edebiyatının Tarihî Gelişimi (Kayseri'de Âşık Edebiyatı Gelenekleri ve Temsilcileri)* ve *3.Kars Yöresinde Âşık Edebiyatının Tarihî Gelişimi (Kars Yöresinde Âşık Edebiyatı Gelenekleri ve Temsilcileri)*.

Âşık edebiyatının teorik ve pratik yönlerini uygulamalı olarak öğrenen yazarın hazırlayacağı yeni çalışmalarla genelde Türk halk bilimine ve edebiyatına, özelde de âşık edebiyatına hizmet etmeyi sürdüreceğine inanıyoruz.

KAYNAKLAR

- Alptekin, Ali Berat ve Saim Sakaoğlu, 2006. *Türk Saz Şiiri Antolojisi*, Akçağ yayınları: Ankara.
- Alptekin, Ali Berat ve Abdurrahman Güzel, 2010. *Geçmişten Günümüze Âşıkların Dilinde Sarıkamış*, (Hzl. Bingür Sönmez), Omnia yayınları: İstanbul.
- Alptekin, Ali Berat, 2015. *Anadolu'dan Kıbrıs'a Halk Kültürü Köprüsü*, Akçağ yayınları: Ankara.
- Dağdelen, Özlem, 2014. *Kırşehir'de Âşıklık Gelenekleri ve Âşık Dindarı*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, YLT: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 1995. "Âşık Veysel'in Edebî Kişiliği", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 97, 34-37, İstanbul.
- Durbilmez, Bayram, 1996. "Çekerekli Âşık Nazmi Çevik (Garip Nazmi)", *Bozok*, S. (1996), 27-28, Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 1997. "Karslı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Saraç İbrahim ile Güneş Sultan Hikâyesi", *Erciyes*, S.235, 17-32, Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 1998. *Taşpınarlı Halk Şairleri*, Geçit yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 1999a. "Kayserili Saz Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs", *II. International Congress for Cyprus Studies/ İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, c.III, Türkçe Bildiriler, Edebiyat- Sanat* (Hzl. İ.Bozkurt, H. Ateşin, M. Kansu), 285-296,

- Gazimağusa-KKTC.
- Durbilmez, Bayram, 1999b. "Kadirli Yusuf Sıra'nın Hikâye Repertuarı ve Güzel Ahmet Hikâyesi", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, 258-272, Çukurova Üniversitesi yayınları: Adana.
- Durbilmez, Bayram, 1999c. "Âşık Veysel'in Kayserili Ozanlara Etkileri", *Folklor / Edebiyat*, 19, 155-179, Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 1999ç. *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs*, Geçit yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2000a. "Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme", *Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies/Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Volume/Cilt:2 Linguistics& Literature, 87-105, Doğu Akdeniz Üniversitesi yayınları: Gazi Magosa.
- Durbilmez, Bayram, 2000b. *Âşık Meydânî, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*, Laçın yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2002. "Ölümünün 1. Yıldönümünde Âşık Hasret'i'ni Anma Toplantısı Üzerine", *Erciyes*, S.291, 19-22, Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2004. *Taşpınarlı Halk Şairleri*, Bizim Gençlik yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2005. "Âşık Murat Çobanoğlu (1940-2005)", *Millî Folklor*, 9 / 66, 119-122.
- Durbilmez, Bayram, 2006a. "Sarıkamış ve Yöresi Âşık Tarzı Kültür Geleneği", *Folklor ve Etnografya Beynelhalq Elmi Jurnal / Folklore and Ethnography International Scientific Journal*, 9, 42-51.
- Durbilmez, Bayram, 2006b. "Âşıkların Diliyle Erciyes Dağı", *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, (Hzl. A. B. Alptekin), 554-570, Kömen- SOTA yayınları: Konya- Haarlem.
- Durbilmez, Bayram, 2006c. "Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları", *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri / Turkish Folk Narratives from Myth to Meddaha International Symposium Papers*, 341-364, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2007a. "Kayserili Aşuğlarda Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, (Hzl. M. M. Hülagü, vd.), c.1, 435-457, Erciyes Üniversitesi yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2007b. "Renk Adına Bağlı Mahlaslar ve Karacaoğlan Mahlaslı Halk Şairleri", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Karacaoğlan Sempozyumu*, (Hzl. Kudret Ünal), 30-44, Tarsus Belediyesi yayınları: Mersin.
- Durbilmez, Bayram, 2007c. "Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler*, 299-317, Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2007ç. *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sa-*

- nattı- Şiirlerinden Örnekler, Kültür Ajans yayınları: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2007d. "Şifâî ve Selvi Han Üzerine Bir İnceleme", *Çankırı Araştırmaları*, 2 / 2, 257-266, Çankırı.
- Durbilmez, Bayram, 2008a. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları/ Taşpınarlı Halk Şairleri*, 3. baskı, Ürün yayınları: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2008b. "Hacılar'da Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri", *I. Hacılar Sempozyumu (11-13 Mayıs 2007)*, 291-304, Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2009. "Kıbrıs Türklerinin Âşık Edebiyatına Yansımaları", *Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri- Uluslararası Sempozyum (19-25 Ekim 2008)*, (Hzl. İsmail Bozkurt, Ali Nesim), Cilt 1, 43-56, Lefkoşa- KKTC.
- Durbilmez, Bayram, 2010. "Âşıklık Geleneklerinde Saz / Instrument (Saz) in the Traditions of Minstrelsy (Ashiklik)", *Millî Folklor*, 11 / 85, 148-158.
- Durbilmez, Bayram, 2012. "Zileli Âşık Ceyhanî'nin Yozgatlı Halk Şairleri Üzerine Etkileri", *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu (6-9 Ekim 2011)- Bildiriler*, (Hzl. Mehmet Yardımcı), 142-152, İzmir.
- Durbilmez, Bayram, 2013a. *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu*, Laçin yayınları: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2013b. "Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında: "Halk Bilimi" ile "Edebiyat"ın Ortak Alanları ve "Halk Edebiyatı" Üzerine Bir Değerlendirme / An Evaluation on Folklore and Common Fields of Literature and Folk Literature in the 100th Century of Folklore Research", *Millî Folklor*, 12/ 99, 101-112.
- Durbilmez, Bayram, 2013c. "Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansımaları Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri / Turkish Resistance Organization (TMT) and Turkish Freedom Fighters in Cyprus which The Context in Reflection of Bardic (Aşık) Literature", *Folklor / Edebiyat - Folklore/ Literature, International Cuprus University Quarterly Cultural Journal*, 19/ 76, 173-193.
- Durbilmez, Bayram, 2013ç. "İkincil Sözlü Kültür Bağlamında Neşet Ertaş'ın Türkü Dağarcığına Bir Bakış / Secondary Oral Culture in the Context of an Overview to Neşet Ertaş's Repertoire Folk Song", *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu / The International Symposium of Neşet Ertaş the Plectrum of Stepses*, Kırşehir, Türkiye, 13-14 Mayıs 2013, c.1., 315-347.
- Durbilmez, Bayram, 2013d. "Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu", *Kardeşlik / Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi*, S. 279 / 280, 37-43, Bağdat.
- Durbilmez, Bayram, 2013e. "Âşık Veysel'in Şiirlerinde Millî Birlik Fikri ve Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, C.33 (65), S. 307 (668), 47-52, Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2014a. *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu/ Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Kardeşler Matbaası: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2014b. "Yozgatlı Halk Şairlerinin Dilile Kıbrıs", *Prof. Dr. Ali Çelik Armağanı*, (Hzl. C. Göksen), 139-266, Akçağ yayınları: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2015a. *Âşık Hasretî'nin Şiir Sanatı*, Kardeşler Matbaası: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2015b. *Âşık Türkmenoğlu/ Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, Kardeşler Matbaası: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram, 2015c. "Âşıkların Şiirlerinde Saz", *Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Uluslararası Müzik Sempozyumu: Doğu Dünyasında Geleneksel Türk Müzik Kültürü, 9-10 Haziran 2014, Kars*, Editör: Prof. Dr. Rafig İmrani, Kars, 199-204.
- Durbilmez, Bayram, 2015ç. "Doğu Anadolu Âşık Şiirinde Batı Algısı: Kars Yöresinden Örneklerle", *XXVIII. Uluslararası KIBATEK Sempozyumu: Doğu Edebiyatında Batı/ Batı Edebiyatında Doğu*, Instytut Orientalistki Uniwersytetu Jagiellońskiego, KIBATEK, Yunus Emre Enstitüsü, 25-30 Haziran 2015, Krakow, Polonya.
- Durbilmez, Bayram, 2016a. *Âşık Hasretî'nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, Laçin yayınları / Bizim Büro Matbaası: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2016b. *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*, 4. baskı, Akçağ yayınları: Ankara.
- Durbilmez, Bayram, 2016c. "Ozan Kavramından Hareketle Dede Korkut Üzerine Bir Değerlendirme", *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası*, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, TDK, 19-23 Ekim 2015, Çeşme- İzmir, Türkiye.
- Erol, Yıldız, 2016. *Develili Âşık Ali Çatakl/ Hayatı, Şiir Sanatı ve Eserleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, YLT: Kayseri.
- Kasımlı, Meherrem, 2006. "Bahşı ve Ozan-Âşık İlişkilerinin Tarihî Özelliği", (Türkiye Türkçesine Aktarma), *Folklor /Edebiyat* (Azerbaycan Özel Sayısı), S. 47, 9-14. Ankara.
- Kasımlı, Meherrem, 2007. "Âşık Muhitleri ve Nahçıvan Âşık Muhiti", (Türkiye Türkçesine Akt. Bayram Durbilmez), *Folklor /Edebiyat* (Nahçıvan Özel Sayısı), S. 51. (2007/3), 25-33, Ankara.
- Mucuk, Hakan, 2007. *Cingözoğlu Âşık Seyit Osman Üzerine Bir Araştırma*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE, YLT: Kayseri
- Oğuz, M. Öcal, 1994. *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*, Kültür bakanlığı yayınları: Ankara.
- Oh, Eunkyung ve Mamatqul Joraev, 2013. "Tarihî Genetik Ortaklık ve Senkretik (Bağdaştırmacı) Sanat Yaklaşımları Bağlamında Şaman ve Epik Küyüci (Ozan)", (çev. Bayram Durbilmez), *Folklor / Edebiyat - Folklore/ Literature, International Cuprus University Quarterly Cultural Journal*, 19/ 76, 63-76.
- Özsoy, Bekir Sami, Namık Aslan ve Bayram Durbilmez, 1992. *Destanlarla Erzincan*, Erciyes Üniversitesi yayınları: Kayseri.

Her kültürün âdeta kendisiyle bütünleşmiş şaheserleri vardır. Bu şaheserler ait olduğu kültür açısından pek çok unsuru içerisinde barındırır. Türk kültüründe pek çok şaheser olabilecek eser vardır. Bu şaheserlerden biri de hiç şüphe yok ki Dede Korkut Kitabı'dır.

Dede Korkut Kitabı'nın Türk kültür dünyası açısından ne kadar değerli bir eser olduğunu ifade etmek için Fuat Köprülü'nün söylediği şu sözü hatırlatmak yerinde olacaktır: "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar." Gerçekten Dede Korkut Kitabı Türk Edebiyatının en büyük abidelerinin, Türk dilinin en güzel eserlerinin başında gelir (Ergin, 2001: 5). Eserin çok cepheli olması edebiyattan dile, gelenekten atasözlerine, tarihten coğrafyaya, hâsılı pek çok alana kaynaklık etmesi, elbette bu eserin paha biçilmez bir değer kazandıracaktır. İnceleyenleri büyüleyen dili ve şiir yapısıyla edebiyatımızın bu eşsiz eseri hakkında bilim adamlarımızın görüşleri de (Sakaoğlu, 1998: 5-6) önemlidir. Bu metinler ifade ettikleri zannedilen tarihi gerçekler, dile getirdikleri sosyal ve ekonomik problemler, tasvir ettikleri tipler, göz önüne serdikleri kahramanlıklar sebebiyle değil edebî bir metin olmaları bakımından da değerlidirler (Aktaş, 2000: 31). Çünkü bu metinler teşekkül ettiği sözlü gelenekte Oğuzların edebî zevklerini, metin kurmada ve onu anlatmada ne kadar becerikli olduklarını ortaya koymaktadır (Bakırcı, 2016, 44).

Dede Korkut Kitabı, taşıdığı millî ve manevi değerler açısından çok önemli bir kitaptır. Âdeta asırlar öncesinde aklî ve vicdanî hassasiyetleri yansıttmasının yanı sıra tarih, aile, töre, kadın, çocuk, sanat, av, nüfus, siyaset ve din gibi pek çok tarihi ve içtimai motife rastlanılmaktadır (Kara, Yılmaz, 2010: 2).

Dede Korkut hikâyeleri aynı devirde aynı bölgede yaşayan bir birlerine çeşitli şekillerde bağ-

lı olan Oğuz beyleri etrafında toplanmıştır. Her hikâye esas olarak bir beyin macerası olmakla beraber az veya çok diğer beylerin de katıldıkları veya hiç değilse bir vesile ile isimlerinin karıştığı bir olaylar silsilesidir. Sonra ön planda beyler bulunmakla beraber beylerin çevresi veya yaşayışı canlandırılırken âdetleri, gelenekleri ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin hayatı bu hikâyelere aksettirilmiştir (Ergin, 1997: 24).

Dede Korkut Kitabı'nda göçebe hayat ile yerleşik hayat iç içe geçmiştir. Orta Asya'da yaşayan Oğuzların toplum yapısını az da olsa bu hikâyelerde çıkarmak mümkündür. Bu hikâyelerde Oğuzları artık tam anlamıyla teşekkül etmiş bir göçebe aristokrasisine (ayrıcalıklı sınıf) sahip olduklarını görüyoruz. Kahramanlar idealleştirilmiş olmakla birlikte bunlar toplum ilgilerini de yansıtmaktadırlar (Gökyay, 2000: CCCXXXVI). Özellikle Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy ve İç Oğuz Dış Oğuz'a Asi Olup Beğrek Öldüğü Boy'da Oğuzların birbirleri ile olan mücadelelerini anlatırken geri kalan hikâyelerde Oğuzlar ile çevredeki yerleşik hayata geçmiş uluslarla kahramanca mücadele edişleri yani kâfir olarak adlandırdıkları düşmanlara karşı verdikleri mücadeleler anlatılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda Oğuz ilinin merkezine yerleşmiş Bayındır Han'la Salur Kazan'ın ve her ikisinin yirmi dört sancak beyi ile sosyal hiyerarşik ilişkileri söz konusudur. Kitap'ta Kalın Oğuz ili anlayışı yalnız merkezde yerleşen İç Oğuz'la taşrada iskân eden Taş Oğuz'u içermektedir.

İl idari isteminde demokratiklik esas prensiptir. Dede Korkut Kitabı'nda Kalın Oğuz ili yalnız on ikinci boyda adları verilen Bozok, Üçok'a veya destanda söylendiği gibi İç Oğuz, Taş Oğuz kanatlarına bölünmüştür. Dede Korkut Kitabı'nda Üçoklar merkezde, Bozoklar ise taşrada yer almaktadır (Bayat, 2016: 59).

Oğuz Kazan Destanında devletin sol kanadın-

da yer alan Üçoklar, Bozoklara bağlanmıştır. Ancak Dede Korkut Kitabı'nda Üçoklar yani İç Oğuz merkeze taşınmış (Bayındır ve Salurlar) yönetici fonksiyonu kazanmışlardır ve Bozoklar Üçoklara bağlanmıştır. İç Oğuzların başında Salur Kazan, Taş Oğuzların başında Aruz Koca bulunur. Savaş anında sağ sol prensibi korunarak Taş Oğuz komutanı Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder, eski töreye göre ordunun sağında yer alarak, düşmana sağdan baskın yapar. İç Oğuz ordusunu yöneten Kara Göne Oğlu Kara Budak, aksine sol kısımda yer almaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda Yigenek babasını kurtarmak için Bayındır Han'dan izin istediğinde Han Bayındır buyurdu, "Yirmi dört sancak beyi gelsin" dedi (Ergin, 2001: 145). Bayındır Han, yirmi dört sancak beyini Yigenek'e arkadaşlığa verdi (Ergin, 2001: 146), Hanım, yirmi dört sancak beyi Tekür'ün elinde perişan oldu (Ergin, 1997: 148).

Yukarıda kısaca bahsedilen yapı içerisinde en üstte Hanlar Hanı Bayındır yer almaktadır. Ancak metinlerde doğrudan doğruya onunla ilgili bir konu yoktur. Bayındır Han daha çok ikinci planda görülmektedir. Bir anlamda Bayındır Han'ın boy beyleri üzerindeki hükümlerliği semboliktir. Bayındır Han, ara ara düzenlediği şölenler ve verdiği akın izinleriyle hikâyelerde ortaya çıkmaktadır. Onun yerini Oğuz alplarının başı sıfatıyla Beylerbeyi ve Bayındır Han'ın güveyisi Salur boyundan Salur Kazan almıştır. Salur Kazan, metinlerde bey, han, alplar başı gibi unvanlarla anılmaktadır. Protokol sırası olarak Salur Kazan önde gelir. Bayındır Han devlet geleneği içerisinde düşünüldüğünde adaletin temsilcisi, Salur Kazan ise devlet kuvvetinin temsilcisi olarak değerlendirilmelidir.

Dede Korkut Kitabı'nda farklı yerlerinde Oğuz meclisinin tasvir edildiği görülür. Oğuz meclisi hem yasama hem de yürütme organıdır. Bayındır Han, hanlar hanıdır, ayrıca bu meclisin hem başkanı hem de yürütmenin başıdır. Bayındır Han, yılda bir kere uzak yakın Oğuz beylerini toplar ve ziyafet verir. Bu toplantı hem ziyafet hem yağma hem de istişare toplantısı mahiyetindedir.

Dede Korkut Kitabı'nda her boyun bir beyi vardır. Kolları oluşturan boylardan birinin beyi, aynı zamanda o kolun metbu (tabi olunan) beyidir (Bekki, 2016: 76).

Oğuzlarda beylik babadan oğula kan bağıyla geçtiği görülse de han veya bey olacak kişinin yönetim erkine sahip olabilmesi bir ölçüde onun göstereceği kahramanlığa bağlıdır. Kazan Han'ın oğlu olmak Uruz'u tahtın varisi yapmaya yetmemektedir. Uruz, hüner ve erdem göstererek tahtın varisi olduğunu göstermek zorundadır. Bay Püre Bey, oğlu Beyrek'e ad vermek için oğlunun bir hüner göstermesini beklemektedir. Bezirgânlar oğlunun hüner gösterdiğini anlattıklarında Dedem Korkut çağrılıp Beyrek'e ad verilmiştir. Dirse Han'ın oğlu, meydanda boğa ile güreştiği ve boğayı yendiği için ad almaya hak kazanmış ve Dede Korkut oğlana ad verirken Dirse Han'a oğlu için beylik de vermesini söylemiştir.

Oğuz beyleri genellikle üç yüz kişiden, oğulların ise kırk kişiden oluşan yoldaşları vardır. Bu durum sadece erkeklere mahsus bir durum değildir. Zira Bey hatunlarının yanında da kırk ince belli kız yer almaktadır. Beylerin yanında bulunan erkekler bu mevkiilerini kılıçlarının hakkıyla almışlardır. Dede Korkut Kitabı'nda hiçbir kahraman tek başına sahneye çıkmaz. Mutlaka maiyetindeki kişilerle birlikte hareket ederler. Mesela Salur Kazan üç yüz kişiyle ava çıkar, Bamsı Beyrek, kırk yiğidiyle gerdek çadırını kurar, Kan Turalı, Selcen Hatun'la evlenmek için üç canavarla savaşmaya kırk yiğidiyle gider, Dirse Han'ın yanında kırk namert yiğidi vardır, Dirse Han'ın hanımı oğlu Boğa'ı bulmak için yanında kırk ince belli kızla Kazılı dağına çıkar.

Ayrıca hikâyelerde yer alan Beylerin naibleri, nökerleri, bezirgânları ve çobanları vardır. Bu insanların hepsi de beylerine büyük bir sadakatle bağlıdır. Özellikle Salur Kazan'ın çobanı Karacuk Çoban, Kazan'ın hayvanlarını korumak için canla başla kâfirlerle mücadele eder. Hatta bu yolda iki kardeşini şehit verir. Buna rağmen beyinin hayvanlarını kâfirlere teslim etmez.

Tarihin her devresinde "aile" toplumun temel

taşı olarak görülmüştür. Doğum olayında akrabaya, soy, sopa güç kazandırma gibi değerler yüklenmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne babayı değil aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmektedir. Çünkü her doğum ailenin akrabaların soyun, sopyun sayısını artırmaktadır.

Sayının artması ise gücün dayanışmanın artması bakımından önem taşımaktadır. Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Bu noktadan hareketle ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda oğul büyük bir öneme sahiptir. Zira bu toplumlarda soyun devamını sağlayan erkek çocuk yani “oğul”dur. Erkek çocuklara verilen önem tarihi süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktararak, geçmişte olduğu gibi günümüz Türk toplum yaşantısında da etkili olmaktadır (Koca, S. Kürşad-Uğurlu, Serdar, 2010: 1).

Dirse Han, Bayındır Han’ın toyuna gittiğinde çocuğu olmadığı için kara çadıra oturtulup altına kara keçe serilir, önüne kara koyun yahnisi konulur. Bu duruma hiddetlenen Dirse Han, yerinden kalkar doğru hanımının yanına varır. Öfkesini hanımına yöneltince hanımı onu sakinleştirip ne yapması gerektiğini ona anlatır. Bunun üzerine Dirse Han hanımının sözünü tutar ve bir toy verir. Toy sonrasında Dirse Han’ın bir oğlan çocuğu dünyaya gelir. Burada da açıkça görüldüğü gibi eşler arasında söylenen bir söz ikilenmeden yerine getirilir. Bayındır Han’ın Dirse Han’a karşı tutunduğu tavrın önemli bir sebebi vardır. Dirse Han, bir boyun beyidir. O boyun birliğinden de bey sorumludur. Ancak bey daha aile içinde birliği sağlayamamıştır. Çünkü aile birliğini veya bütünlüğünü sağlayan en önemli unsur çocuktur. Aile birliği sağlanırsa, boyun birliği sağlanmış olur. Boyun birliği sağlanırsa millet birliği de sağlanmış olur. Bayındır Han’ın Dirse Han’a reva gördüğü muamelenin arka planında aile birliğini sağlamak yer almaktadır. Dede Korkut Kitabı’nda destanlaşan evlilikler de söz konusudur. Özellikle Beyrek’in Banu Çiçek’le ve Kan Turalı’nın Selcen Hatun’la evlenmesi örnek gösterilebilir.

Bu evliliklerde kalın (başlık parası) da söz konusu edilmiştir. Dede Korkut, Deli Karçar’dan kız kardeşi Banu Çiçek’i ister. Deli Karçar da kız kardeşi için “Bin erkek deve getirin dişi deve görmemiş olsun, bin de aygır getirin ki hiç kısarak görmemiş olsun, bin de koyun görmemiş koç getirin, bin de kuyruksuz kulaksız köpek getirin, bin de pire getirin” (Ergin, 2001: 67) şeklinde başlık parası mahiyetinde şeyler ister. Kan Turalı ise Selcen Hatun’u almak için sıvana tabii tutulur. Bu sınav Selcen Hatun’un başlık parası olarak “O kızın üç canavar kalınlığı, kaftanlığı var idi. Kim o üç canavarı bastırır yense öldürse kızımı ona veririm diye vaad eylemişti. Bastırmasa başını keserdi. Böylece otuz iki kâfir beyinin oğlunun başı burç bedeninde kesilip asılmıştı.” şeklinde ifade edilmektedir. Kanglı Koca, durumu oğluna anlatır oğlan da hemen atına atlayıp Trabzon tekfurunun kalesine gelir. Kan Turalı, sırayla boğayı, aslanı ve deveyi yenmek zorundadır. Kan Turalı meydana çıkar ve tekfur ilk önce meydana boğayı salar. Boğanın boynuzu elmas mızrak gibidir. Kan Turalı adı güzel Muhammed’e salâvat getirip boğanın başına yumruğu ile vurur ve kuyruğundan tuttuğu gibi boğayı yere çalar. Bıçağını çıkarır, boğayı kesip derisini yüzerek tekfurun önüne atar. Kan Turalı, Selcen Hatun’u almak için boğayı yenerek ilk sınavında başarılı olur (Ergin 2001: 130).

Hikâyelerdeki insana, insana atfedilen değere ve insani ilişkilere dair bilgiler ecdadın tefekkür ve tahayyülünü yansıtmaları açısından mühimdir. “Hikâyeler öyle haber verir ki bu cemiyette çok sağlam bir müessese aile”dir. Bu aile, kadınla erkeğin birbirlerine ölesiye bağlı buldukları; gerek çocukları için, gerek birbirleri için hayatlarını fedadan çekinmedikleri, vefalı ve manalı bir aile tipidir (Banarlı, 2001:407). Ataerkil bir aile yapısının öne çıktığı Oğuzlarda kadının aile içinde belli bir nüfuzu ve saygınlığı vardır. Ana hakkı Tanrı hakkıdır. Eşlerin birbirlerine muhabbetleri sevgi ve saygı üzerine kuruludur.

Özellikle Deli Dumrul, Azrail’e karşı geldiğinde canının alınacağı zaman Allah’tan bağışlanma-

sını ister. Allah da canına can bulması karşılığında canını bağışlayacaktır. Deli Dumrul, eşine gidip durumu anlatınca eşi kocasının yolunda canını feda edebileceğini söyler. Bunun üzerine Allah ikisinin de canını bağışlar.

Selcen Hatun, Kan Turalı'nın dizinde uyurken babasının askerleri Kan Turalı'yı öldürmeye geldiklerinde Selcen Hatun hiç tereddüt etmeden Kan Turalı'yı korumak için askerlerle cenk eder.

Örneklerde de görüldüğü gibi ister kadın olsun ister erkek olsun birbirlerine o kadar bağlıdır ki birbirleri için canlarını düşünmeden verebilecek kadar fedakârdırlar. Bu fedakârlık sadece eşler arasında değil bütün aile fertleri arasında da geçerlidir. Aile birliğinin sağlanması ve korunması için babalar oğullarını, oğullar babalarını ve kardeşler birbirlerini düşmanın elinden kurtarmak için ölümüne mücadele verirler.

Salur Kazan'ın evi düşman tarafından yağma edilince annesi, karısı ve oğlu esir alınır. Kazan, düşmandan annesini ister, çünkü anne hakkı Tanrı hakkıdır. Kâfir vermeyince düşmanın üzerine hücum eder, hem annesini hem eşini hem de oğlu Uruz'u esaretten kurtarır. Kazan, aile reisi sıfatıyla ailesi için kendini feda etmektedir. Aynı durum oğlu Uruz için de geçerlidir. Kazan esir düştüğünde Uruz, babası için ölmekten sakınmaz. Düşman üzerine yürür ve babasını esirlikten kurtarır.

Boğaç Han, kendini öldürme teşebbüsünde bulunan babası için ölüme gitmekten bile çekinmez. Baba Dirse Han kırk namert yiğidin ihanetine uğrar ve kırk namert yiğit tarafından düşmana teslim edilir. Boğaç Han bu durumu öğrenince silahlanır ve düşman üzerine yürür. Düşmanı yener ve babasını esaretten kurtarır.

Bir başka hikâyede Beğil, yaralandığı için düşman tarafından esir alınır. Bunun üzerine oğlu Emren, babası Beğil'i kâfirlerin elinden kurtarmıştır.

Uşun Koca oğlu Eğrek, kâfirin tuzağına düşerek esir olur. Kardeşi Seğrek, büyüyünce ağabeyi Eğrek'i Alınca kalesinden kurtarır. Görüldüğü gibi kardeş kardeş için canını ortaya koymaktan çekin-

memektedir.

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan boylarda kişiler arasında sosyal ilişkiler belli normlar çerçevesinde gerçekleşir. Beyler, Bayındır Han ve Salur Kazan karşısında selam verip diz çökerek meramlarını anlatırlar. Eğer Bayındır Han veya Salur Kazan beyleri taltif etmek isterse onları alınlarından öpüp hilat giydirir. Beğil Oğlu Emren'in Boyunda "Oğlunu aldı, Bayındır Han'ın divanına vardı. El öptü. Padişah Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, çuha, sırmalı elbise giydirdi." (Ergin 2001: 176) şeklinde Bayındır Han'ın beylelerini nasıl taltif ettiği görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı'nda Oğuz boyları arasında iktisadi hayatın da önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Boylara göre iktisadi hayat hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle yaylak ve kışlak arasında bir hayat süren Oğuzlar, hayvanlarını mevsime göre yaylak ve kışlaklara götürürler. En çok besledikleri hayvanlar arasında at, deve, koyun, sığır ve kaz gibi hayvanlar sayılabilir. Bir oğlan bey olmuşsa baba mutlaka beylikle birlikte pek çok hayvan da oğluna bağışlar. Böylece beyliği tamamlanmış olur.

Sonuç olarak Dede Korkut Kitabı'nda göçebe hayat ile yerleşik hayat iç içe geçmiştir. Bu toplumsal yapı içerisinde insani ilişkiler ideal bir şekilde tezahür etmektedir. Oğuz boyları birbirine bağlı olarak görüldüğü gibi boy içerisindeki kişilerde birbirine bağlıdır. Boylar içerisinde ise kişiler daima birbirlerini kollamakta ve gözetmektedir. Eğer boy içerisinde birinin başına bir olay gelse hemen boy içerisindeki ve boylar arasındaki alpler bir araya gelmekte, sıkıntıda olan kişiye yardım edilerek sıkıntısı giderilmektedir.

Boy içerisinde ve boylar arasındaki bu bağlılık aile için de geçerlidir. Aile fertleri birbirleri için canını seve seve verecek kadar bağlıdır. Dolayısıyla aile içindeki bu dayanışma, önce boy içerisine, sonra da boylara arasına yayılmaktadır.

KAYNAKLAR

Aktaş, Şerif, "Dede Korkut Hikâyelerinin Edebî Değeri ve Çağdaş Yorumu Üzerine", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara 2000, s. 31-34.

- Bakırcı, Nedim, "Dede Korkut Kitabı'nda Yer Alan Hayvanlar Üzerine", *Bizim Külliye*, (18) 68, Haziran-Temmuz-Ağustos 2016, s. 44-53.
- Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2004.
- Bayat, Fuzuli, *Mitten Tarihe Sözdən Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul 2016.
- Bekki, Salahaddin, *Dede korkut Kitabı Araştırmaları*, Elazığ 2016.
- Ergin, Muharrem, *Dede Kokut Kitabı I*, Ankara 1997.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul 2001.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 2000.
- Kara, Ruhi-Yılmaz Oğuzhan, "Dede Korkut Hikâyelerinde Sosyal Hayat", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I*, Erzincan 2010, s. 193-211.
- Koca, S. Kürşad-Uğurlu, Serdar, "Dede Korkut Hikâyelerinden Hareketle Türk Kültüründe Erkek Evlat Olarak Oğul Kavramı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 22, Ekim-Kasım-Aralık 2010, s. 1-10.
- Sakaoğlu, Saim, *Dede Korkut Kitabı (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar)*, Cilt I, Konya 1998.

GÖRECEKSİN

gökkuşağında gezinti yapacağız seninle göreceksin
göz göze tutuşup çıkacağız
altın halenin üstünde ümitleri, düşleri, tüm tepeleri
yorulsan da ey güzelim çekilmeyeceksin kenara /
çağları eritse elemin, serüvenin
bir küheylan gibi bulutları süreceksin
solmaktaki gülleri okşayıp ipek ellerinle
sulayacağız halen ümidi olanları, yüreği olanları
göreceksin yıkacağız örülmüş tüm duvarları
ve her damla gözyaşında yeni bir gül açacak sevdiğim,
yaşama tutunacak /
kanlar içinde kalsa da utangaç ellerin
her zaman taze güller dereceksin
kanayan her coğrafyada bir sıcak el senin elin
serin bir su gözyaşın, göreceksin
parlayan bir güneş olacaktır gözlerin
her mazlumun gözünde doğacak bir pırıltı,
çocukların yüzünde gülümseme olacaktır sözlerin
ve bir meşale olacaksın ey güzelim /
tutuşsa da çocukların acısından ürkek başın
kaçmak için yer arayacak yarasalar,
küllerinden dirilen mazlum bir anne gibi
karanlığın defterini düreceksin

Ahmet YALÇINKAYA

BATAKLIĞA BATMAYIN

Asuman Soydan ATASAYAR

Biyografisi basıldığında batı bölgesinde bağ, bahçe, bostanlar bütünüyle bozumdaymış. Beyefendinin büyükbabası başkanlık birimlerini bugünlere brifing bazında bildirirken başıbozukluklar, bağnazlıklarla birlikte berhava birilerini de belirtmiş başarılı bir biçimde. Beşinci basımın birkaç bölümünde başbelalarından bakın böyle bahsediyor:

Boynu bükük bir bayan başına bağladığı basma bezi bağrına basıp büyük binanın bitişiğindeki boşluğa boğulurcasına bas bas bağırды:

- Bırakın beni, bıyıkları b..a bulaşan bitliler! Beyhude bekliyor, bekletiyorsunuz. Bilin ki Bilge Bahadır bağımsızlık balonuna bindiğinde burayı bulacak; böylece boğazınıza basacak, bazılarınızı bayıltılacak belki de birçoğunuz buzlu borulara bağlanacaksınız... Beddua bellemeyin bunları!

Billur benizli bacımız, biraz bekleyip bez bohçada biriktirdiği boncukları balkonun berisindeki boşluğa bıraktı. Bezgin ve bitkindi. Bluzunun bir yanının boyaya bulaştığına baktı. Balık biçimli bacaklarına, beline, bileklerine bilezikleriyle baştan-başta bastırdı. Birdenbire bayılma bahanesiyle benzin bidonuna bitişti. Bardaktaki birayı bitirdi. Bir şeylerle beslenmeye başladı. Biberli böreklerle belikleri de bala batıyordu. Bekçilerin birkaçıyla belli belirsiz bakıştı. Başu buhar banyosundaymışcasına buğur buğurdu. Bağışlamayacağını bilincindeydi biçare. Burnunu buruşturarak bir yanına büküldü. Bakışları buğuluydu. Badanasız, bakımsız barınaklara benziyordu bedeni.

- Baylar, bataklığa batarken bizi de boşu boşuna batırmayın! Bre bedbahtlar! Bıktık bu basitliklerden, bayağılıklardan. Bari bayrağımızı bozmayın, bozdurtmayın. Bedhahlara birliğimizin bağlarını böldürtmeyin. Böğrümüzden baltalatıp bıçaklatmayın. Bunca boranla, badireyle birlikte başedebiliriz. Baharla bezekli basamaklara basarak bembeyaz bulutlarda buluşabiliriz. Beraberliğimizle birbirimize berrak bakışlı bebeklerin beşiğindeki bayramlardan bahsedebiliriz.

Bahtsızın bağırışları beyhudeydi, biliyordu...

Başkanın başyapıtında, bulûğundan bugününe bambaşka boyutlarda büyütülüşünden, boyunduruğunda bulunduruldukları başka beyliklerden bölük bölük büyüleyici bilgiler bulunuyor.

Azerbaycan Millî Folklor Enstitüsü uzmanlarının geliştirdikleri iyi bir gelenek var. Halkbilimi alanında yapılan yayın çalışmalarını Türkiye'de ilgili yayın organlarında meslektaşları aracılığı ile duyulmasını sağlıyorlar. Böylece iki Türkeli arasında kurulması sürdürülen kültürel köprü güç kazanıyor. Bu köprüden geçerek daha çok çalışmanın tanıtımının sağlanması ve bu köprünün bu amaçla diğer Türk elleri arasında da kurulup güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. İslam medeniyeti yayınlarının Osmanlılar döneminde İstanbul'da yoğunlaşmasının yöntemlerinden biri de muhtemelen bu idi. Gaspıralı aynı hizmeti Tercüman Gazetesi vasıtasıyla farklı formatta Türkçülük için yapıyordu. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki bu kültür trafiğinin diğer Türk kesimlerine fark atması, biraz iki Türkeli arasındaki coğrafi yakınlıktan biraz da Türkçenin bu bölgedeki özel konumundandır. Maalesef, Cumhuriyetlerimiz çeyrek aşırı geride bırakmış olmalarına rağmen ortak yayın yapan yayınevleri ve ortak kitap fuarları ve benzeri etkinlikler henüz görünürde yoktur. Bazı süreli yayınlarda bu alanda bir gayret görülmektedir. Görsel basında ise TRT hakikaten öncülük yapabileceğini göstermekte ancak görebildiğimiz kadarı ile Türkologlarımızda yeterli gayret yoktur. Süreli yayınlar arasında Türk Dünyası Araştırma Vakfının iki dergisi, Erciyes dergisi ve Kültür Ajansının 3 dergisi, Millî Folklor Dergisi gibi yayınlar bize göre önemli hizmetler etmektedirler. Akademik çevrelerin ilmi yayın organları da kendi formatlarında varlık göstermektedir.

Eli Şamil, bizim kuşağın sadece ansiklopedilerinden biri değil, aynı zamanda kültür şöleni müdavimlerindedir. Onun Türk dünyasından tespitini yaptığı kültür şölenlerini Türk ellerine duyurmasındaki hizmeti gerçek bir ilmî kültür elçiliğidir. Ne var ki kültür şölenlerinin öncelikli amaçlarının yerlerini, farklı amaçlara ve biraz da farklı ellere bırakmışlardır.

“Çıldır Aşık İrfani Şeirleri, Haqqındaki Destan-Revayetler” isimli (Bakı 2016) eseri Eli

Şamil'in bu alandaki çalışmalarından son döneme ait olanlardan sadece bir tanesidir. Suriye Türkmenleri konusunu o, ilk defa Türkiye'de Golan Türkmenleri konulu çalışmaları tanıştırmıştı.

Çıldır Aşık İrfani'nin çalışması ‘İrfani Havası ve İrfani Leqaplı Aşıklar’, ‘Qoşmalar’, ‘Qoşma Müstezat’, ‘Vücdnamler’, ‘İrfani ile Xasta Hasanın Deyişmesi’, ‘Aşık İrfaninin Ömür Yolu ve Şeirleri” şeklindeki ana bölümden sonra ‘Yaranması Haqqında Destan-Revayatlar’ ve ‘Sözlük’ olmak üzere 7 bölümden oluşmuştur.

Bunlardan ilk bölümde; yazarın çalışmayı başlatmasına, Çıldır aşıklık muhitini kısa kültür tarihi ile anlatımına, İrfani'nin bu muhitteki konumuna, onun hakkında Azerbaycan ve Türkiye'de yapılmış çalışmalara, onun âşık mı yoksa el şairi mi olduğuna dair bilgi verip kanaatine dair açıklamalar yapılmakta ve kaynaklara geçmektedir. Belirtilen bölümlerden ikinci bölümde onun 37 koşmasına vermekte ve müteakip bölümde “Qoşma Müstezat”a geçmektedir. Dördüncü bölümde onun 4 destanı yer almakta, beşinci bölümde Hasta Hasan ile değişmesine ve son bölümde hayat hikâyesi hakkında anlatılanlara dair bilgi verip ve yazar kitaba bir sözlük eklenmektedir.

Onun “Hal Olur” isimli yaş destanında, ‘kut’ bağlantılı bulgular da vardır. Halk inançlarında kişioğlu ile ilgili inançlarda evlenmesi gecikmiş kızlar da adeta bir kutsuzluk aranır. O kalıç kızlarda fellerin olacağı kanaatindedir.

*“Sabahtan, seherden inerler düze,
Xınalı barmağa, sürmeli göze
Çok heves etmeynen qocalmış kıza,
Onda çeşit çeşit oyunlar olur”*

Kutu verenin de alanın da Allah olduğu, kut bulup sonunda ölüneceğini ve gelinen yere gidileceğini “Qocalur” şiirinde anlatırken de Aşık;

“...
*Qam yeyib , qam içme divane könül
Hökümet sahibi xanlar qocalar”* diyecektir.

Onun “Yeri” isimli koşma müstezadında da

doğal olarak kozmogoni izleri vardır. Ona göre evvela taş ve yer yaratılmıştır.

*“Âlemi xalq etmek diledi Sübhan
Evvel xalq eyledi daşı, cövheri
Ululuğun dersin arş-i asiman,
Diledi yaradan göy ile yeri”* denilmektedir.

Eli Şamil'in kitaba aldığı sözlük benzeri çalışmalarda olanlardan farklı değildir. Biz bu klasik uygulamanın farklı bir formatta uygulanmasından yanayız. Önerdiğimiz uygulama tarzında adeta minik bir ansiklopedik sözlük vardır. Âşığın ele alınan şiirleri ile onun o şiirlerdeki öncelikle isimler olmak üzere kelimelere yüklediği anlamın sözlüğü çıkarılmalı. Âşık kurda, kuzuya, kayına, meşeye, taşa, kayaya, dula, bekâra er kişiye kadın kişiye hangi anlamı yüklemiş, eseri hazırlayan böylesi bir sözlük hazırlamalı. Şairin nebata, hayvanata, cemadata, insanata, bunların ilişkilerine, bunlarla yaratanın ilişkisine verdiği anlamı yayına hazırlayan sözlükleştirebilmelidir. Âşığın ikinci kitabı hazırlanırken, ilk kitabındaki sözlük de dikkate alınıp, bütün bunlardan âşığın eserlerindeki âlemleri algılayışı ve âlemler arası ilişkiye dair görüşleri anlaşılabilir. Böylece aynı çağın âşıklarının sözlüğü okuyucuya bir dönemin veya bir mahallin âşıklarının anlayışını yansıtabilmelidir.

Halk ve hak âşıklarını inceleyenler, incelemeleri ilerledikçe yapılagelen bu sözlük çalışmalarını da dikkate alarak yeni çalışmalarda daha kapsamlı daha muhtevalı sözlüklerle okuyucunun karşısına çıkabilmeliler. Bu türden bir sözlük ekleme yöntemi bir noktada şiirden hareketle motif indeksi çıkarma işlemidir. Neticede bunlar nesirlerdeki motif tespiti çalışmaları ile birleştirilerek. Halk kültürümüzde kurda, elmaya veya dağa yüklenen anlam ortaya çıkmış olacaktır. O durumda bu sözlük su katılmadık millî bir sözlük olur. Bunu ne halk ve ne de Hak âşığından beklemek adil olmaz. Bu sözlüklerin hazırlanmış olmaları, her iki türden âşığın bilgi birikimini doğal olarak etkileyecektir. Etkilemelidir.

Önerdiğimiz yöntemin ilk örnekleri oldukça yüzeysel de olsalar, pek az araştırmacı tarafından yapılmakta olsalar da Türkiye'de örneklerini görüyoruz.

Halk ozanı şiirlerindeki temaları içerisinde yaşadığı halk kültüründen derler. O verileri sazıyla sözüyle halka yansıtılır. Tekrar halktan alır, tekrar halka verir. Halk bilimi araştırmacısı, halktan derlediklerini âşığın şiirinden şiirleşmiş olarak örnekleme imkânı bulur. Böylece halk bilimci, halk bilim çalışmalarında cönk toplayıp içeriklerini tasnif ve karşılaştırmaktan bir kademe daha önemli bir rol oynamış olur.

Hak âşığına gelince, tasavvufi halk edebiyatı çalışmalarında üzerinde durmaya çalıştığımız husus, tasavvuf alanı daha elit bir kadronun elinde oluşu ve büyük ölçüde ayet ve hadislerle örgülediğinden bu alanda daha imbiikten geçirilmiş bir noktadadır.

GİDERİM

Gam keder yükü dünyadan
Gün olur çıkar giderim
Vaz geçerim bu rüyadan
Aynaya bakar giderim
Yalnız garip dertli başım
Hazırlanmış mezar taşım
Sinemi yakan gözyaşım
Sellerce akar giderim
Güneş dünyamıza küstü
Seherde bülbüller sustu
Terk edip yâreni dostu
Kendimle çeker giderim
Dargınım alkol çağına
Umut kaçmış Kaf dağına
Canlar muhabbet bağına
Bir fidan diker giderim
Düşünürüm hâller acı
Bahçede zakkum ağacı
Fatoş olmuş Fatma bacı
Töreler çöker giderim
Hakk'ın hikmetli sözleri
Neden uyarmaz bizleri
Heybemde günah közleri
Kalbimi yakar giderim
Hasan hocam yeter artık
Hayat dünden beter artık
Bitsin artık bu ayrılık
Dünyayı eker giderim
Kendimle çeker giderim

Hasan TÜLKAY

Özet

Terim olarak çıkış noktası Platon ve Aristo'nun klasik çağına kadar inen "karşılaştırma" kavramı ilk olarak felsefe ve edebiyat bağlamında uygulamaya konmuş zamanla ekonomi, siyaset ve sosyoloji gibi alanlarda da kullanılan bir yöntem olma yoluna girmiştir. Günümüzde karşılaştırmalı edebiyat, bir eserin başka bir eser ya da birden fazla eserle içerdiği ortak unsurlar bağlamında karşılıklı incelenmesi esasına dayanır. Bu çalışmada karşılaştırmalı edebiyat bağlamında Cahit Sıtkı Tarancı'nın Kar ve Ben ile Sezai Karakoç'un Kar Şiiri adlı şiirleri çoğulcu inceleme yöntemi ile ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cahit Sıtkı, Sezai Karakoç, kar, karşılaştırmalı edebiyat, çoğulcu inceleme

Giriş

Edebî eserleri inceleyen edebiyat biliminin bir dalı olarak kabul edilen karşılaştırmalı edebiyatın görevi, farklı dillerde yazılan iki eserin ortak, benzer ve farklı yönlerini tespit ederek nedenleri üzerine yorum getirmektir (Aytaç 2013: 9). Bu kavramı farklı şekillerde tanımlamak mümkün olsa da uygulama sahasında bazı olumsuzluklar yaşanmaktadır. Wellek ve Warren'a göre bu önemli edebî inceleme tarzında beklenen ölçüde akademik başarı sağlanamamasının sebeplerinden biri de karşılaştırmalı edebiyat kavramının başlı başına sıkıntılı bir terim olmasıdır. Çünkü bu terim uygulamada farklı inceleme alanlarını ve farklı problemleri kapsamış ve hâlen de kapsamaktadır (Wellek ve Warren 2013: 53).

Bu sebeple biz de incelememize geçmeden kavramın çeşitli açılımları ile ilgili bazı hususlara değinmek istiyoruz. Karşılaştırmalı edebiyatın mutlaka farklı dil ve kültürlerle ait eser ya da eserler arasında yapılması gerektiğini savunanların yanında, bu yöntemin millî edebiyat sınırları içinde ele alınabileceğini savunanlar da vardır. Biz çalışmamızda Amerikan ekolü olarak da kabul edilen ikinci görüşten hareket edecek ve kendi şiirimiz içinde, farklı şiir çizgilerinde ilerleyen iki şairin şiirlerini "çoğulcu yöntem"le ele alacağız.

İnceleme yöntemlerinde araştırmacıyı tek bir yönteme bağlı kalmaktan kurtaran çoğulcu yöntem, bir bakıma inceleyicinin sezgi gücüne dayanarak edebî eseri ağır basan özelliğine göre inceleme kolaylığı sağlar. Ayrıca bu yöntem bilimselliğin ötesinde sezgiyi de devreye soktuğu için bir nebze sanatçı ruhu da gerektirmektedir. Fakat burada

göz önüne alınması gereken nokta incelemenin muğlak değil açık seçik ve anlaşılır olmasıdır (Aytaç 2013: 113-114). Bu sebeple incelemeye geçmeden seçtiğimiz tema ve bu tema ile ilgili şiirlerimize göz atmak yerinde olacaktır:

Edebiyatımızda Kar Şiirleri Üzerine

Yöntem konusundaki bu belirlemelerden sonra, şairlerin kar üzerine yazdıkları şiirlere eğilme sebebimize de bir açıklık getirme ihtiyacındayız. Bilindiği üzere tabiat olayları insan psikolojisi üzerinde derin tesirler bırakma gücüne sahiptir. Baharın, yazın, kışın ve bu mevsimlerde meydana gelen değişimlerin kişiye olan tesirleri, edebiyatın pek çok türünde kendini göstermektedir. Bu duruma basit bir örnek vermek gerekirse, özellikle roman türünde yapılan tabiat tasvirlerinin karakterlerin ruh hâllerini anlatmadaki etkisinden bahsedebiliriz. Örneğin bir yazarın keder içinde olan bir roman karakterini yağmurlu bir günde; saadet içinde hülyalara dalan bir karakteri de pırıl pırıl bir bahar havasında tasvir etmesi tesadüfî bir seçim değildir. Bu durum karakterlerin duyguları ve bazen de kişilik özelliklerini okuyucuya aktarmada oldukça tesirli bir yoldur. Bu açıdan bakıldığında söz konusu tabiat olaylarının dünyayı farklı bir gözle algılayan ve fikirden ziyade hisle beslenen şairler üzerinde bıraktığı tesir şüphesiz daha fazla olacaktır. Nitekim divan şairlerinden günümüze kadar pek çok tabiat olayının eserlere ilham kaynağı olduğu su götürmez bir gerçektir. Konumuzun esasını teşkil eden kış ve kar kavramları üzerinden şiirimize baktığımızda, divan şairlerinin kış kasidelerinden başlayarak birkaç tespitte bulunalım. Bu konuda Banarlı'nın Kar Şiirleri adlı yazısı şairlerin

mevsimlere bakışı ve özellikle kış mevsimiyle ilgili tutumları açısından bize farklı bakış açıları sunar. Banarlı söz konusu yazısında eski edebiyatımızda mevsim şiirlerinin çoğunlukla bahar üzerine oluşunu şöyle açıklar: “Eski çağlar Türk hayatında kış, hakkında şiir söyletmeyecek kadar zorlu bir mevsim olmalıdır ki, eski edebiyatımızda “mevsim şiirleri” ekseriya bahar terennümleridir. Kış ve kar, şiirimize, daha çok dünyamızı terk ederken girebilmiştir” (Banarlı 2007: 147). Banarlı’nın bir diğer tespitine göre de kış mevsimi ve karın insanda bıraktığı tesir kişinin bu kavramlara nereden baktığı ile de ilgilidir. Zira “Baki’ye göre kar yeryüzünü kaplamış gümüşten bir örtüdür. Muhteşem Süleyman devrinin zengin İstanbul toprakları içinde bu teşbih, galiba yerindedir. Fakat aynı yıllarda Anadolu’nun bağrına yağın karlar yazda yarım gün süren iki köy arasına altı ayda aşılır beyaz bir dağ” yığılmaktadır (Banarlı 2007:148).

Eski edebiyatımızda kış tasvirleri bahara yenik düşmesine rağmen Servet-i Fünun yıllarında bu konuda kayda değer gelişmeler göze çarpar. Kar şiirlerinin çoğaldığı bu yıllarda önce Tevfik Fikret pek de başarılı bulunmayan ‘Karlar’ adlı manzumesini kaleme alır. Ardından gelen Cenab Şehabeddin’in Elhan-ı Şita’sı ise kar mevsiminin en güzel terennümlerinden biri olmuştur. Fakat “kar mûsıkileri” asıl şahikasına Yahya Kemal’in bu isimle yazdığı bir şiirde ulaşmıştır (Banarlı 2007: 150).

Yeni şiirimizde ise kar teması oldukça sık işlenmiş ve farklı açılardan ele alınmıştır. Yukarıda sözü edilenler dışında Nazım Hikmet, A.Muhip Dıranas, Ataol Behramoğlu ve Necati Cumalı gibi pek çok sanatçı kar üzerine şiirler kaleme almıştır. Ancak biz burada çalışmamızın başında belirttiğimiz iki şair üzerinde duracağız. Bu şairleri seçme sebebimiz bu isimlerin farklı dünya görüşlerine ve sanat anlayışlarına sahip olmalarıdır. Zira söz konusu bu farklılıkların aynı tema üzerindeki yansımaları hayli ilgi çekicidir.

Bu noktadan itibaren ikinci yeni şiiri içinde farklı bir damarı temsil eden Sezai Karakoç ve öz şiir kategorisinde değerlendirilebilecek Cahit

Sıtkı’nın söz konusu şiirlerini mukayeseli bir bakışla ele almak yerinde olacaktır.

1. Cahit Sıtkı Tarancı’nın Kar ve Ben Şiiri

Tanpınar’ın “Cahit Sıtkı’yı tanıyanlar onun gözlerini mutlaka hatırlarlar. Küçük, esmer, çilli yüzü daha ziyade bu gözlerle, onun bakışlarıyla canlanır, onlarla yaşar, konuşur, dinler, hatta bazı anlarında acı ve tatlı, son derece dokunaklı, adeta kadınca, daha iyisi melek güzelliği kazanırdı. Cahit bu bakışlarla size gelir, içinizde bir şey gibi yerleşir, sizden bir parça, hatta azaplı bir şey olurdu.” (Tanpınar 1977: 444) cümleleriyle tanıttığı şair, Tanpınar’a yaptığı gibi bakışlarıyla bize gelerek içimize yerleşemedi. Fakat yazdığı şiirlerle edebiyatımızda kendine özgü bir yer edinmeyi ve böylece ölümsüzlüğe ulaşmayı başardı. Bu sebeple o, edebiyatımızda öz şiiri savunanlar içinde özgün şahsiyetlerden biridir. Kendinden önceki bütün tesirlere açık olmasının yanı sıra Fransız şiirini de iyi tanıyan ve Türkçenin en güzel şiirlerini yazan şairdir. Edebiyatımızda şiiri onun kadar ciddiye alan azdır (Enginün 2013: 82). Şiiri bir tutku derecesinde seven şairin şiirlerinde mutluluğun içinde karamsarlığı, yaşama sevincinin içinde ölüm korkusunu duymak mümkündür. Çünkü o yazmak için özel bir konunun ya da hissiyatın peşine düşmez. Kendisine nasıl yazdığı ile ilgili yöneltilen bir soruya şair “... ben de açkça bilmiyorum, dersem şaşmayınız. Şiir bu hiç belli olmaz. Yemek yerken ya da yolda giderken bir dize geliverir. ...Bakarsınız o zamana kadar karanlık gördüğünüz bir dünya birdenbire aydınlanmış.” (Tarancı 2008: 25) cümleleriyle yanıt vermiştir. Şairin “Büyük şair Necip Fazıl’a hürmetlerimle” ithafını taşıyan “Kar ve Ben” adlı şiiri de ihtimal ki şairin ifadesiyle “hiç belli olmadan geliveren” dizelerle örülmüş, ansızın aydınlanan dünyalardan biridir.

Tarancı’nın sözü edilen bu şiiri, numaralandırılmış iki ayrı kısımdan oluşur. Her iki kısım da üçer mısralık bentlerle yazılması sebebiyle şekil açısından terzarimaya benzese de tam olarak bu biçimin özelliklerine de uymadığı görülür. Şiirin ilk dizeleri olan:

*“Esiyor tane tane yine beyaz bir rüzgâr.
Söyleyin hangi kuşun kanatları yolundu?
Yine hangi ağaçtan döküldü bu yapraklar?”* (Tarancı 2008: 43)¹

ifadeleri ile yapılan tecahül-i ârif, bizi, şairin en sevilen şiirlerinden olan *Otuz Beş Yaş*'a götürür. Zira orada da şair bir yandan saçlarına düşen akın kar olup olmadığını sorgularken diğer yandan yüzünde beliren ve kendine yakıştıramadığı çizgiler için en yüce kudrete başvurmaktan çekinmez². Her iki şiirde de şair, aşikâr olan durumları bilmezlikten gelme gayretindedir. Kar ve Ben şiirinde bu durum fazla uzun sürmez ve şair “beyaz bir rüzgâr, kuş kanadı ve dökülen yapraklar” olarak yorumladığı bu tabiat olayını “*Yağan beyaz bir sükût, bir mahşerdir sanki kar!*” ifadeleriyle netleştirir. Burada asıl ilgi çekici nokta şairin aynı dize içinde kar için yaptığı “beyaz bir sükût ve mahşer” benzetmeleridir. Karın sesini duyan şairler de olmakla birlikte³ Tarancı'nın karın yağışını bir sükût olarak nitelenmesi şaşılacak bir durum değildir. Ancak aynı dize içinde bu beyaz sükûtun “mahşer”e de benzemesi bir tezat oluşturur. Zira mahşer “Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanılan yer” anlamının yanı sıra “büyük kalabalık ve kargaşa”⁴ anlamlarına da gelir. Bu durum da bizi şiirden hareketle beyaz bir sessizliğin içinde büyük bir kar kalabalığının şaşırtıcı tezadına götürür.

Şiirin bundan sonra gelen dizelerinde şair yağın karın “*bir hicret sevdası gibi ruhunu sardığını*” ve bu karların ruhuna “*pervasız yoldaşlar*” olduğunu ifade eder. Artık şairin “*ruhu da bu kar tanelerine karışmıştır*” ve “*şimdi yağın kar değil kendi ruhu*”dur. Bu dizeleri daha iyi anlayabilmek için şiirin hangi tarihte yazıldığını ve ilerleyen yıllarda şairin hayatında sözü edilen bu hicret sevdasına dair ne gibi

1 Kar ve Ben şiirinde bundan sonra yapılacak bütün alıntılarda aynı kaynaktan yararlanılacaktır.

2 “Şakaklarım kar mı yağdı ne var?”

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?” (Tarancı 2008:202)

3 Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu

Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu

4 “mahşer”, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 9. Baskı, 2.Cilt, Ankara, 1998.

gelişmelerin yaşandığını bilmek gerekecektir. Şiir 1931'de yayımlanmıştır yani henüz şairin Paris'e gitmediği dönemde. Tarancı'nın, hayranı olduğu Fransız şairlerin de etkisiyle Avrupa'yı gezip görmeye istekli olduğu yakın çevresi tarafından bilinmektedir. Burada hicret sevdası olarak nitelenen durum doğrudan bu istekle mi ilgilidir net olarak bilemiyoruz. Ancak Tarancı'nın bu isteğinin uzun süre gerçekleşmediği ve bu isteği ertelemek zorunda kaldığı aşikârdır. Tanpınar bu durumu “*Bir ara behemehâl bir yolunu bulup Avrupa'ya gitmesi için çok ısrar ettim. Her defasında bu işin neden olmadığını bana uzun uzun anlatırdı. Hayatının birçok güçlükleri galiba köklü bir aile muhitinin, şairi ve yaşayış tarzını olduğu gibi kabul edememesinden geliyordu.*” (Tanpınar 1977: 445) sözleriyle açıklar. Şiirin bu bölümüne şairin hayatından edindiğimiz söz konusu bilgiler ışığında baktığımızda, şairin gerçekleştiremediği bu hicret isteğinin, hürce hareket edebilmek için ruhunu kar taneleri ile özdeşleştirmesine sebep olduğunu söylemek mümkündür. Cahit Sıtkı bu seyahat (kendi deyimiyse hicret) isteğini 1939'da yükseköğrenimini tamamlamak üzere gittiği Paris'te gerçekleştirmiş fakat İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine vasıta bulamadığından büyük hayallerle gittiği Paris'ten yaklaşık bir yıl sonra bisikletle kaçmak zorunda kalmıştır (Geçgel 2014: 66).

Şiirin ikinci bölümü yine Cahit Sıtkı'nın hayatına dair bilgilerle açıklık kazanacak dizelerle örülüdür. Bu bölümün en dikkat çekici ve şairin ‘kar’ ile ilgili farklı çağrışımlarını içeren kısmı:

*“Ben ne gurup bilirim, ne gece bilirim ben,
Uçuyor gönlüm beyaz bir sükût sevincinde;
Bir kadın gördüm ki ben beyaz güller içinde.
Ruhuma bağışladı bu kadın servetini.
Ne bir yara var artık, ne bir leke ruhumda;
O şimdi rüyasının denizinde bir ada.
Bir sevgili sahibi olmak saadetini
Kim bilir benim kadar... ben et kemik yığını
Duydum beyaz bir nehrin içimde aktığını.”*

dizeleridir. Yukarıda verilen ilk bentte şair ne güneşin batışını ne de geceyi bilecek kadar sevinç-

lidir. Bu beyaz sükût içindeki sevincin mimarı ise beyaz güller içinde gördüğü bir kadındır. Sonraki bentte bu meçhul kadının servetini, şairin ruhuna bağışladığını görürüz. Bu durum şairin bütün yaralarını kapatır ve ruhundaki lekeleri ortadan kaldırır. Bunu takip eden son bent şiirin belki de en vurucu kısmıdır. Çünkü şair burada bir sevgiliye sahip olmanın getireceği saadeti, kendisi kadar kimsenin bilemeyeceğini iddia eder. Şiirin başında beyaz bir sükût ve mahşer olan kar, artık beyaz bir nehre dönüşerek şairin içinde akmaya başlamıştır.

Aktarmaya çalıştığımız bu bölümde göze çarpan husus şairin beyaz güller -yani karlar içinde- bir kadın hayali görmesidir. Bundan sonra şairin sevinciyle başlayan ve karların beyaz bir nehre dönüşerek geçirdikleri başkalaşımın çıkış noktası, bu meçhul kadındır. Şairin karın yağışını anlatırken bu beyaz mahşer içinde bir kadın görmesi ve son bentte yer alan dizeler, kar temasıyla yazılan bir şiirin neden böyle sonlandığını açıklanması gereken bir duruma dönüştürür.

Bilindiği üzere Cahit Sıtkı ve Ziya Osman arasında henüz lise yıllarındayken tesis edilen büyük bir dostluk vardır. Cahit Sıtkı'nın Ziya Osman'a gönderdiği mektuplar sonraları Ziya'ya Mektuplar adı ile kitaplaşmış ve eserin ilk baskılarının başına Ziya Osman'ın Cahit Sıtkı'nın ölümünden sonra onun için yazdığı yazılar eklenmiştir. İşte bu yazıların bir bölümünde Ziya Osman Saba, Cahit Sıtkı'nın kadınlar hakkındaki düşünceleri ve kadınlarla ilişkileri konusunda şu bilgileri verir:

“... Cahit'i “aşık” eden kızların hiçbirini, görmem kısmet olmadı. ... Onlar hep küçük kızlar oldular. Hatta bazıları, kara, okul göğüslüklerini olsun çıkarmamışlardı. ... Cahit'in böyle, kendi yaşından kat kat küçük yaşlarda kızlar sevmesinin sebebini, daha lise sıralarından, o, hafta başları, Kadıköy'deki yengesine gittiği zamanlardan beri biliyordum. ... Cahit, kendisinin, çirkin, hiçbir kızın beğenmeyeceği beğenemeyeceği kadar çirkin olduğuna inanmıştı. ... Ta o yıllardan beri aklımdan çıkmamış, aşağı yukarı şöyle diyor: “Ben çirkinim, yetişkin kızlardan, beni beğenen olmaz. Onlar tecrübelidir. Ben, ancak, kü-

çük yaştaki toy kızları elde edebilirim. Ancak onlar bana yüz verirler.” (Tarancı 1957: 16-17)

Fiziksel görünümünden hoşnut olmayan Tarancı bu sebeple kadınlar tarafından beğenilmeyeceği kanaatindedir. Bu durumun, şairin kadınları saplantılı şekilde ele almasına yol açtığını söylemek mümkündür. Çünkü gerek şiir, gerekse hikâyelerinde sıkça yer verdiği kadın unsuru şairin kendisine yönelik bu kanaatinden izler taşır. Yalnızca yukarıda ele aldığımız dizelerde değil “Yağmur ve Ben” ile “Kar ve Hatıralar” şiirlerinde de benzer bir durum söz konusudur. Yani şair bu iki şiirinde de tabiat olaylarından (yağmur ve kar) yola çıkarak şiire başlamış; fakat her iki tabiat hadisesi de sonunda kadın özlemine bağlanmıştır. Söz gelimi Yağmur ve Ben şiirinin “Şimdi bütün düşüncem sade yağmurla meşgul” dizesini “Acep hangi kadındır tarıyor usul usul / Upuzun saçlarını simsiyah bir tarakla” dizeleri takip eder. Aynı şekilde “Kar ve Hatıralar” şiirinde de şairin, karın mahşer gibi yağdığını ifade ettikten sonra, şiire “Sanki güller içinde gülen taze kadınlar/ Bana beyaz buseler, beyaz buseler yollar” (Tarancı 2008: 69) dizeleriyle devam ettiği görülür.

Cahit Sıtkı'nın şiirlerinden hareketle kadınları, bir sığınak olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Böyle bir sığınağa bir türlü sahip olamamanın hüznü, şairin pek çok dizesinde gün yüzüne çıkar. Sonunda Tarancı'nın bu arayış ve hüznü 1951'de Cavidan Hanım'la evlenmesiyle son bulur. Artık şaire “bahar gönlünce gelmektedir. Aşkından talihinin düzeldiği, gökte ararken yerde bulduğu” bir sevgidi vardır ve “kırk yaşında murada ermiştir.”¹

2. Sezai Karakoç'un “Kar Şiiri” Adlı Şiiri

Bilindiği üzere Karakoç ikinci yeni şiiri içinde kendine has bir yere sahiptir. Yalnızca vezinli şiire tutkun eski şiir meraklılarının bile, Karakoç'un yeni şiirlerini beğenmekten kendilerini alamadıkları bilinen bir gerçektir. O, metafiziğe ve geleneğe özel bir önem atfeder. Onun ilhamı köklü bir inançla beslenir. O şiirinde ezeli ve ebedi olanı,

1 Düşten Güzel (s.207)

kalıcı olanı hedefler. Çünkü Karakoç iyi bir şair ve ufku geniş bir düşünce adamı olmak gibi iki mühim özelliği şahsında toplayan bir sanatkar ve mütefekkindir. Bu sebeple onun şiiri yol açıcı ve öncü bir özellik taşır (Karataş 1998: 547).

Karakoç'un şiirlerini yapı açısından iki farklı kısımda ele almak mümkündür. Böyle bir ayırım da ilk kısımda Taha'nın Kitabı ve Hızır Kırk Saat gibi uzun soluklu, tahkiyenin ağır bastığı şiirler; ikinci kısımda da Körfez, Şahdamar, Sesler ve Monna Rosa gibi nispeten daha kısa ve şahsi tecrübelerin esintilerini taşıyan şiirler yer alır. Bu zaviyeden baktığımızda incelememize esas teşkil eden Kar Şiiri de ikinci kısımda değerlendirilebilir (Ece 2006: 143).

Karakoç'un söz konusu şiirine eğildiğimizde ilk dikkat çeken husus şiirin ismidir. Şair burada yalnızca Kar başlığını kullansa da bu şiir kaçınılmaz şekilde, "Karakoç'un Kar şiiri" olarak anılacaktı (Ece 2006: 144). Şairin de aynı dili kullanan biri olarak bu durumun farkında olduğu açıktır. Bu sebeple şiire özellikle bu ismi vermesinin de bir sebebi olduğu düşünülebilir. Burada şairin niyetini açık olarak bilemiyoruz. Ancak gramer açısından baktığımızda şiirin isminin belirtisiz isim tamlaması şeklinde verilmesini manidar buluyoruz. Çünkü kavramın adından da anlaşılacağı üzere belirtisiz isim tamlamaları bir varlığı net olarak tanımlamaz. Kapı kolu dediğimizde bunun hangi kapının kolu olduğu meçhuldür. Şairin Kar Şiiri adlandırması da içinde bir belirsizliği taşır. Şiir kar üzerine yazılmış gibi görünmekle birlikte şairin dünya görüşü, değer ve inançlarının yansımalarıyla birlikte farklı açılımlar da kazanmıştır. Kar kavramından başlayarak sevdiğine ve dinî tasavvufi pek çok değere kadar uzanan bu şiir, açıklamaktan aciz kalacağımız dizelere de sahiptir. Çünkü Karakoç'un şiirinde ustalıklı gizlenen unsurları anlayabilmek için şiirin beslendiği çok geniş bir kültüre de vakıf olmak gerekmektedir. Bu sebeple biz çalışmamızda Karakoç gibi bir şairin yanında kendimizi okyanusta bir damla addederek onun şiiri üzerine okuyucuya yalnızca bir kapı aralayabileceğimize

inanıyoruz.

"*Karın yağdığını görünce / Kar tutan toprağı anlatacaksın*" (Karakoç 1974: 86)¹ dizeleriyle başlayan bu şiiri incelemeye geçmeden önce Karakoç'un mensubu olduğu ikinci yeni şiirin bir özelliğini hatırlamakta fayda vardır. Bilindiği üzere ikinci yeni şiirinde kelimelerin çağrışım değeri gerçek anlamlarının ötesine geçer ve kelimeler, şiirde daha çok bu çağrışım değerleriyle yer alırlar. Genellikle anlaşılmaz ifadelerin ortaya çıkmasına da sebep olan bu özellik, Karakoç'ta farklı bir görünüm arz eder. Onun kelimeleri, çağrışım değerlerini çoğunlukla dini unsurlardan alır. Bu bilgiyi de göz önüne alarak ilgili dizelere göz attığımızda bu dizelerde geçen "kar tutan toprağı anlamak" ifadesinin üzerinde durmak gerektiğini düşünüyoruz. Toprak kavramı Karakoç'un "Yitik Cennet" adlı eserinde, şair tarafından şu sözlerle açıklanır: "*Toprak, ya da öbür adıyla dünya. Âdemin yaradılış malzemesi. Uykuda olan ilk insanî yığın. Âdemde çiçeklenen, ruha kavuşan madde. Sonra Âdemin yücelerek terk ettiği, arkada bıraktığı, bir anı haline getirdiği.*" (Karakoç 1979: 20) Görüldüğü üzere şair toprağı insanın yaradılış malzemesi olarak nitelemektedir. Ne var ki insan yücelerek bu malzemeyi geride bırakır. Aynı eserde Karakoç, Âdem'in kaderinde beliren bir suçla malzemesine geri iade edildiğini fakat bunun bir kınama değil yeniden başlamak için bir tecrübe olduğunu ifade eder. Ona göre insanın bu şekilde toprağı dönüşü bir yenilenme içindir (Karakoç 1978: 20). Bu zaviyeden bakınca Karakoç'un toprak algısının Hz. Mevlana ile paralellik taşıdığı görülür. Nitekim büyük mutasavvıf Hz. Mevlana da "*Topraktan yaratılmış olan bedenimiz, aşk yüzünden göklere yükseldi*" (Can 2002: 15) diyerek insanın toprakla olan münasebetini benzer şekilde açıklar. İnsan aslında değersiz bir maddeden yaratılmıştır, onu yücelere çeken aşktır. Aslını unutursa tekrar kendi malzemesine iade edilir. Tasavvufi manada baktığımızda insanın topraktan yükselişi için mihnet gereklidir. Zahmetsiz elde edilemeyen rahmete

1 "Kar Şiiri" şiirinden bundan sonra yapılacak bütün alıntılarda aynı kaynaktan yararlanılacaktır.

ulaşmak için, insan topraktan ibret almalı ve onun gibi her belaya maruz kalmasına rağmen sabretmeyi bilmelidir. Şairin kar tutan toprağı anlayacaksınız dizesine bu açıdan bakınca, toprağın karı tutması ilk bakışta bir mihnettir. İnsanın belaya tahammülü gibi zordur. Ham olanı pişirmek için lazım gelen ateş misali onu bir yandan pişirirken diğer yandan da ona eza verir. Fakat bu ezanın sonunda hamlıktan kurtulmak ve kemale ermek vardır. Toprak, üzerinde biriken bir karış kar yani bu mihnete katlanınca kar içinde yanan bir karın varlığını keşfetme seviyesine yükselir. Aslen soğuk olan karın yanması tasavvufi manada, cefadan sonra elde edilen rahmete işaret eder görünmektedir.

Sonraki dörtlük “Allah kar gibi gökten yağınca” dizesiyle başlar. Burada Allah’ın kar gibi gökten yağması ifadesi oldukça çarpıcıdır. Dizeye dil bilgisi ve kelimelerin gerçek anlamları açısından bakılınca Karakoç’un fikirleriyle zıt bir durum ortaya çıkar. Dizede geçen kar gibi gökten yağmak ifadesi, mekândan münezzeh olan Allah’a mekân izafe etmenin yanı sıra kullanılan “gibi” benzetme edatıyla birlikte sınırları zorlayan bir mahiyet kazanır. Oysa bu dizeye yukarıdaki noktadan baktığımızda Allah’ın kar gibi gökten yağması bir benzetme değil bir rahmet olarak okunabilir. Eskilerin yağmur yağarken “rahmet yağıyor” tabirini kullanması gibi Karakoç da yağın karı Allah’ın bir rahmeti olarak nitelemiş görünmektedir. Kar, Allah’ın bir rahmeti olarak gökten iner fakat rahmet boyutu önceleri gizlidir, bu soğuk madde zahiri manada insana meşakkat verir. Ancak onun sonucunda oluşacak rahmet düşünüldüğünde karlar sıcak sıcak saçlara değmeye başlar. Burada kemale ermek, Karakoç’un ifadesiyle yücelere yükselebilmek için çekilen meşakkati görüyoruz. İnsan bu zahmetin aslında bir rahmet vesilesi olduğunu anladığında çekilen sıkıntı ortadan kalkacak, hatta hissedilmeyecektir. Karın sıcak sıcak saçlara değmesi bu açıdan okunabilir. Bu durumu kavrayan insan, yani sebebi bırakıp sonuca (rahmete) odaklanan insan, bu lütuf karşısında başını önüne eğer. Baş ki insanın en şerefli uzvu olması sebebiyle en yüksektedir ve Karakoç’a göre insan Allah’ın önünde eğilendir. İnsan tabiata ram olmayan ve maddenin

buyruğuna girmeyendir (Karakoç 1978: 68). Şair dörtlüğün sonunda şiirinin anlaşılmasını, başını önüne eğmek şartına bağlar. Yani şiirin muhatabı, şairle aynı penceren bakıp aynı ilahi ışığa yüzünü dönünce dizeler ona sırrını açacaktır. Aynı durum bir sonraki dörtlüğün son dizesinde de farklı bir şekilde tekrarlanır. Bu fani âleme ve hayatlarımıza pek çok kişi konuk olur, gelir ve gider. Şairin rüyası ise sevdiğinin ellerindedir. Anlaşılan o ki şair sevdiğini kendi idrak seviyesine ulaşamadığından hoş görmüş ve affetmiştir. Fakat ona göre affetmek de bir tür intikamdır. Ancak bu intikam insana ilahi lütuf önünde olduğu gibi ikinci kez başını eğdirecek ve onu derin düşüncelerle pişmanlığa sevk edecek cinstendir.

Şiirin son dörtlüğü bireysel duyguların biraz daha öne çıktığı izlenimini vermektedir. Kar şiirini tamamlayan şairin elleri üşümüştür artık. Ancak sevdiğini düşününce ruhu aydınlanır ve şiir, her şeyin anlaşılmasını şairin anlaşılması şartına bağlayarak sona erer.

Sonuç

Tabiat olayları ve bilhassa mevsimler, hemen her dönemde sanatçılara ilham veren doğal kaynaklardan biri olmuştur. Sıradan insanlardan farklı, adeta üçüncü bir gözle çevreyi algılama kuvvetine sahip olan şairler de, bu verimli kaynağı kendi his ve fikir dünyalarından yola çıkarak mücerret manada farklı renk, şekil ve kokularla tezyin etmişlerdir. Söz konusu bu durum eski şiirimizde olduğu gibi yeni şiirde de farklı tezahürlerle varlığını sürdürmektedir. Nitekim çalışmamızda ele aldığımız iki şair de “kar” temasından yola çıkarak farklı açılımlara ulaşmıştır

Bir şair olmanın yanında mütefekkir kimliği ile de edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Karakoç, hemen her şiirinde olduğu gibi bu şiirinde de hayata tasavvufi bir pencereden baktığı izlenimini verir. Zira ona göre tabiatın da insana bir tesiri ve onunla ilgili vazifeleri vardır¹. Karakoç tam olarak

1 Şair bu durumu: “...tabiatın yeni biçim ve tesirlerle bize gelişi ve bir abdest gibi, bir teyemmüm gibi bizi tazeleyişleri ve bizim içimizde oksitleşerek paslaşmaya yüz tutan ‘mutlakı duyma küremiz’in yüzünü silip parlatmasıdır.” (Karakoç 2011: 56-57) sözleriyle açıklar.

anlaşılabilmesi güç bir şairdir. Gerek kullandığı teknikler gerekse türlü kaynaklardan derlediği göndermelerle çok zengin bir şiir diline ulaşmayı başarmıştır. Söz konusu şiirinde de basit bir tabiat olayından yola çıkan şairin, derin manalara kapı aralayan bir yoğunluğa ulaştığı görülür.

Öz şiir taraftarı şairler içinde kendine has bir duruşla öne çıkan Cahit Sıtkı, şiiri hayattan bir parça addeden ve bu parçayı kâğıda dökerken kendi hayatından bir şeyler katmaktan da çekinmeyen, içten bir sanatçıdır. Bu durum onun kar yağışından yola çıkarak yazdığı söz konusu şiirde de açık şekilde görülmektedir. Hayatında kadına dair var olan boşluk, baktığı her yerde karşısına çıkan şair, bu şiirinde okuyucuyu adeta karlar içinde beyaz güllerle dolu bir bahçeye götürür. Kar beyaz bir sükût içinde yağarken Cahit Sıtkı'nın, Karakoç gibi metafizik endişeler taşımadığı görülür. O bu beyaz güller içinde hayatındaki kederleri giderecek bir varlığı, yani bir "kadını" görmenin saadeti içindedir. Dolayısıyla Cahit Sıtkı'da kar, duyguları harekete geçiren hoş bir ürperti gibidir. Şair burada da genel şiir çizgisinin dışına çıkmamış, açık ve sade bir dil kullanarak uzak çağrışımlara ve sembollere itibar etmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel (2013); *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, İstanbul, Say Yayınları.
- Banarlı, Nihat Sami (2007); *Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.
- Can, Şefik (2002); *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*, Cilt 1, İstanbul, Ötügen Yayınları.
- Ece, Selami (Fall 2006) "Sezai Karakoç ve Kar Şiiri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 1/2, s.140-152.
- Enginün, İnci (2013); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Geçgel, Hulusi (2011); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Karakoç, Sezai (1974); *Şiirler III*, İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai (1979); *Yitik Cennet*, İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai (2011); *Dirilişin Çevresinde*, İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Karataş, Turan (2013); *Doğu'nun Yedinci Oğlu*, İstanbul, Kaynak Yayınları.

- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977); *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Dr. Zeynep Kerman), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (1957); *Ziya'ya Mektuplar*, İstanbul, Varlık Yayınları.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (2008); *Otuz Beş Yaş*, (Derleyen: Asım Bezirci), 36. Baskı, İstanbul, Can Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998); Cilt I, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wellek, Rene ve Austin Warren (2013); *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ö. Faruk Huyugüzel), İstanbul, Dergâh Yayınları.

BERCESTE MISRALAR

(KIY)AFET

Tevazu ulvi değer, kibir en büyük afet
Edep, ahlâk baş tacı, ambalajdır kıyafet

PUTLAR VE TABUTLAR

Kırarsan arınırsın zihnindeki putları
Nereye götürürler upuzun tabutları?

TAŞ VE ZERRE

Düşmanın attığı taş, tenimizi paralar
Yârin attığı zerre yürekleri yaralar

İMAN GEMİSİ

Küfür ummanlarında imanın gemin olur
Kadere iman eden, kederden emin olur

KALP VE RUH

Kalp dediğin pompadır, sevmek ruhun işidir
Karşılık beklemeden sevenler er kişidir

RUH VE TEN

Ruhundur asıl olan, muvakkat tenin değil
Götüremeyeceğin hiçbir şey senin değil

AŞK ÇÖPLÜĞÜ

Tensel arzu revaçta, muhabbet mumu söndü
Tarumar oldu yürek, aşk çöplüğüne döndü

BERAT VE MURAT

Sene boyu yatarsın, umarsın beratını
Ömrünün tamamına yay kulluk muradını

M. Nihat MALKOÇ